

Ember a Földön

CSIKÓS I. ATTILA
ÖSSZEGYŰJTÖTT ÍRÁSAI

XI

Csikós I. Attila

Emberek a Földön

Csikós I. Attila összegyűjtött írásai

Sorozatszerkesztő: Petőcz Tamás

A sorozat kötetei:

- I. Tövises utakon
- II. A vén Kaszás majálisán
- III. Csak holnap lesz
- IV. Pokoli tömjén
- V. Porszemektől a csillagokig
- VI. Álmok Asszonya
- VII. Gazdátlan paripák
- VIII. Szálljatok, emlékek
- IX. Visszhang
- X. A Tókirály palotája
- XI. Emberek a Földön
- XII. Főpróba

Csikós István Attila

Emberék a Földön

Csikós I. Attila összegyűjtött írásai XI.

Petőcz Tamás, Békéscsaba, 2025

Csikós I. Attila összegyűjtött írásai XI.

Emberek a Földön

Szerkesztés, borítóterv: Petőcz Tamás

© Csikós István Attila jogutódjai, 2025

A könyv kereskedelmi forgalomba nem került, kizárólag házi használatra készült. A részben vagy egészben történő nyilvános előadása, nyomtatott vagy digitális megjelentetése, sugárzása a jogutódok írásos engedélyéhez kötött.

ISBN 978-615-6922-09-0

Előszó a sorozathoz

Egy négy évtizede lezárult, de eddig még be nem mutatott életművet tart kezében az olvasó. Csikós István Attila (1912-1983) noha rendkívül termékeny költő volt, életében nem ismerte el a szakma, nem emelte fel a nagyjaihoz, és ha ő sérelmezte is ezt, érdemes figyelembe venni, hogy az előtte feltáruló lehetőségek és a döntései egy olyan karrierutat köveztek ki, melyben nem adatott meg neki a bejárás azokba a társasági körökbe és szellemi műhelyekbe, melyek biztosították volna számára a legnagyobbakra jellemző kivételes műveltséget, a széles látókört, az inspiráló közeget és a megjelenési lehetőséget. Ugyan foglalkozott társadalmi kérdésekkel, de nem tudott sem újat mondani, sem újszerűen elmondani a már megénekelteket. A sikerek elmaradtak, figyelme ezért másfelé terelődött.

Valójában már egészen hamar érződött, hogy nem a nép költője lesz, ugyanis nem a költészet korszerű hangján szólt, emiatt nem tudta könnyen magához fogadni őt sem a szakma, sem a szélesebb olvasóközönség. Nem vált médiummá, aki önmagát félretéve korának nagy kihívásait, vagy az emberi lét általános, örökös drámáit öntötte volna alakba, és kínált volna rájuk gyógyírt. A népszerűség azért is kerülhette el, mert ami őt foglalkoztatta, az olyan megkínzott lelkivilágról tanúskodik, amit még abban az időben is kevesen éreztek a sajátjuknak. Csikóst kevésbé érdekelte a külvilág, ő inkább egy magányos költő volt, aki bent maradt önnön valójának szűk univerzumában, aki a saját „fájdalmát és örömét” dalolta el. A saját szorongással, félelemmel, csalódással teli érzélemvilága visszhangzik verseken, köteteken keresztül, mintha egy mókuserékszerű csapda fogságába ragadt volna.

Csikós karakterét saját csapdába esettségének visszhangjai igen határozottan körvonalazzák. Szinte látjuk magunk előtt az em-

bert, aki dühös a körülményei miatt; aki eleinte bizakodik, de hamarosan már semmi reménye nem marad azíránt, hogy a jövőben bármi is jobb lehet; aki később beletörődik a nincstelenségbe; aki kétségbeesetten igyekszik biztonságba helyezni magát egy nőnél; aki állandóan a kapcsolat elvesztésétől retteg; aki belefárad az állandó küzdelembe; aki ugyan áldozata az életnek, mégis – más lehetőséget nem látva – abbahagyja a menekülést, megáll, szembe fordul, és büszkén néz szembe a valójában saját maga által választott végzetével. Sebzett belső világa újra és újra arra kényszeríti, hogy létünk legalapvetőbb kérdésével foglalkozzon: már egészen fiatal korától kezdve fél szemmel mindig a mögötte tornyosuló halált figyeli. Az elmúlás gondolatának állandó, közeli jelenléte végigkíséri a munkásságát, miközben a hozzá való viszonyulása az idő során változik. Sokáig az életbe menekül előre, hajtja a nőket, kapcsolódni próbál, rendszeresen fordul az alkoholhoz is. A menekülés ellenére kérelhetetlenül utoléri az érzés, miszerint az útja hamarosan véget ér. Később megpróbálja magához ölelni a félelmet, és szinte már emelt fővel várja a halál – minduntalan elmara-dó – érkezését. Végül ő maga megy elébe. Sorsát már az első versei is előrevetítik, s életművét követve úgy bontakozik ki előttünk, mint egy antik görög dráma tragédiája.

Csikós számára a költészet csatornaként is funkcionált, mely által könnyíteni tudott érzelem- és gondolatvilágának nyomasztó súlyán; egy csatorna, ami segítette őt napról napra tovább létezni. Munkásságának erői pedig épp ebben állnak. Érzékeny volt, de a vele történetek nem megérintették, hanem elárasztották, és ezek az intenzív érzelmi felindulások voltak azok, melyek a műveit életre hívták. Emiatt az írásai technikai megformáltsága jellemzően nyersebb, viszont nem finomkodnak, naturalisak, őszinték, szenvedélyesek, zubognak, mélyről jönnek, mélyre céloznak. Eleven sebek. A versei ugyanígy gyakran nem megérintik, hanem megmarkolják az olvasót. Az elárasztottságon időnként sikerült

úrrá lennie: a legszebb költeményei azok közül kerülnek ki, amikben képessé vált közel engedni magához a nehéz érzéseit, mégsem váltak kezelhetetlenné. Habár a költészet egy megküzdési eszköz volt számára, ez az eszköz alkalmassá vált másra is: néha üzent vele szeretteinek, nosztalgiazott régi emlékek között, és olykor még történetmesélésre is vállalkozott – nem beszélve a színpadra írt műveiről. Művészetének gerincét azonban a fentebb részletezett érzelmi atmoszféra hatja át. Nem csak az beszédes, amiről írt, hanem az is, amiről hallgatott. A fiáról alig tesz említést: a család gondolata nem foglalkoztatta, a jövőre nem tudott gondolni, hiszen állandó menekülésben volt.

Küzdelmek mögött felsejlik egy másik nagy erénye: a szó szoros értelmébe vett átlagember szempontjából láthatjuk a történelemet. Benne látjuk – a maga őszinte valójában – a harcárokból fagyoskodó katonát, a heves szerelemben égő fiatal felnőttet, a gyárban robotoló munkást vagy az elmúló életében értéket kereső idős embert – különböző szerepekben látjuk őt, amint épp próbál eligazodni az életben. Emiatt a szubjektív, kendőzetlen írásmód miatt Csikóst talán nem túlzás naiv költőként emlegetni.

Csikós a verseit eleinte füzetekbe írta kézzel, később A/5-ös papírokra gépelte, így alakult, hogy a legtöbb költeménye épp olyan hosszú, ami egy kisalakú füzet oldalát kiteszi. Meglévő írásait 1954-ben három nagy kötetbe rendezte: *Álmok Asszonya*, *Pokoli tömjén* és *Porszemektől a csillagokig*. Négy másik kötet csatlakozott hozzájuk: 1955-ben az eposzi *Ember a Földön*, 1956-ban a verses meséit gyűjtő *A Tókirály palotája*, 1957-ben a színműveket tartalmazó *Főpróba* és a megzenésített verseit gyűjtő *Dalok szárnyán*. Ezekből valamilyen okból kimaradtak a korai versei, a novellái és számos más írása mellett – értelemszerűen – a később született versei is. A három nagy verseskötet több alkotást foglalt magába, amik szétbontásával, valamint a kimaradt munkák beemelésé-

vel kialakult a most látható tizenkét kötetes felosztás. A kritikai kiadás igényével szemben egy olyan népszerűsítő összeállítás létrehozása volt a cél, amely segíti az olvasót közel kerülni az életműhöz. Ennek érdekében az alapszöveg részesült a helyesírás korszerűsítésében, igyekezve minél többet megtartani a versíró stílusából. Ez már tartalmazza azokat a változtatásokat is, melyeket Csikós maga jelzett, de életében már nem végzett el. (Mivel a versíróval már nem lehet egyeztetni a változtatásokat, csak remélni lehet, hogy mindezt az öröksége gondozásának tekintené, s nem megrongálásának.) Mivel több kötet párhuzamosan íródott, ezért a sorrend az életrajzi kapcsolódásokra támaszkodik. A tizenkét kötet végleges sorrendje és tartalma a következőképp alakult:

I. *Tövises utakon* – a kötet első fele fogja össze Csikós legkorábbi írásait. A *Tövises utakon*t eredetileg külön füzetként kapta ajándékba a későbbi, első felesége 1931-ben. Magába foglalja a *Magyar Cserkész* folyóiratban megjelent verseit is. A másik fele a *De megfakultak a virágok*. A két kis kötet bejárja a házasságuk teljes ívét a szerelemtől kezdve a gyerekek születésén át az 1952-ben bekövetkező válásukig, de mellettük tartalmaz más, változatosabb témákból merítő költeményeket is.

II. *A vén Kaszás majálisán* – a fronton és a hadifogságban írt verseit gyűjtötte ide. Egészen megindítóak ezek az írások: telve vannak félelemmel, hazaszeretettel, honvágygal, az életről való tűnődéssel. A hazai költészet számára is különleges értéket képviselhetnek azok, amikben a második világháború lövészárkaiban megbúvó katonák lelki világába nyújt betekintést. Keletkezése a *Tövises utakon* és a *De megfakultak a virágok* közé datálható.

III. *Csak holnap lesz* – ez a kötet foglalkozik legkifejezettebben a társadalmi kérdésekkel. Megjelenik benne a nélkülözés világa; a vágy és a remény a társadalom nyomorgó részének felemelkedésére; várja, hogy a nincstelenek kiálljanak magukért; a szegénységért

nem az osztályharcot teszi felelőssé (verseiben igen ritkán politizál), hanem az Isten felé fogalmaz meg kritikát, amiért hagyja nyomorogni az embert.

IV. *Pokoli tömjén* – a korábbi, nyomorral szembeni lázadás, a harcos hangvétel itt már csalódásba, beletörődésbe csap át. Már nem reméli, hogy a helyzete jobbra fordul, egészen elfogadóvá válik a sorsával szemben.

V. *Porszemektől a csillagokig* – életképeket, hangulatokat tartalmaz a szegénység köréből; gondolkodik az életen, annak sivárságán, az értelmén és a halálon; valamint megjelenik az Istentől való kiábrándulás is. Ezek mellett akad pár rövid ballada és néhány nosztalgikus emlékezés, de a harmadik fejezetben találunk olyan költeményeket is, amiket a családjának, szeretteinek írt.

VI. *Álmok Asszonya* – a legnagyobb terjedelmű kötet. A versíró bevallása szerint második feleségének, Annának írta a verseket, akivel 1949-ben kezdődött a kapcsolata, noha akkor még házas volt. Verseiből süt a ragaszkodás, a testi vágy, az elhagyatottságtól való rettegés, a találkozás várása. A nő, a szerelem egyfajta megmentőként lép elő, akihez a világ elől menekül, akitől a feloldozást várja a lelki fájdalmai alól. Csikós érzelmileg nem felnőttként van jelen a kapcsolatban, hanem kiszolgáltatottként, mint egy gyermek. Nem jellemzőek az igazán könnyed, önfeledt szerelmes versek, a legtöbbet átítatja a költő szorongása, emiatt a nő alakja nem is jelenik meg a szemünk előtt, legfeljebb csak részletekben, elmosódva. A nő iránt érzett szerelme mintha egy enzim lett volna, ami katalizálta őt: a nőre gondolt, de a fájdalom került a felszínre. Későbbi munkáiban az elmúlástól való félelem egyre nagyobb erővel szűrődik át a szerelem falán. Csikós a verseivel örök emléket kívánt állítani szeretett nőjének, s műveinek kiadásával ez az emlékmű remélhetőleg teljessé is válik.

VII. *Gazdátlan paripák* – ebben a kötetben sokat gondol a kihűlő szerelemre; fájjalja, hogy szegény maradt; valamint – már 40

éves korában is – siratja az ifjúkorát és azt, hogy megöregedett. Az életben való megcsalatkozás hangulata hatja át a könyvet.

VIII. *Szálljatok, emlékek* – ezt eredetileg összefűzte az *Álmok Asszonya* kötettel. Itt már az elmúlás az úr: találgatja, melyikük megy el előbb; a saját életét elpazaroltnak tartja; érzi a végzetét, de már nem lázad és nem fél – itt már várja, készül a halálra.

IX. *Visszhang* – a nagy kötetekből kimaradt írásai és az azok után keletkezett két füzet (Visszhang és *Halottan üzenek*) alkotják, valamint azok a munkái, melyek máshova nem illettek be – legyen az vers, paródia, novella vagy dal. Ezekben már sokkal könnyedebben beszél az elmúlásról, habár néhány dolgot még mindig fájlal.

X. *A Tókirály palotája* – ez az 1956-ban befejezett kötet Csikós verses meséit tartalmazza. A könnyed, játékos versek között akadnak keményebb, inkább az idősebb korosztálynak való darabok is.

XI. *Emberek a Földön* – ez a versíró legterjedelmesebb önálló írása, az ősemberekről írt elbeszélő költeménye. Cselekményében mintha a világháborús élményei tükröződnének.

XII. *Főpróba* – a XI. kötetrel együtt indokolja, hogy miért nem „Csikós I. Attila költeményei” címet kapta a sorozat. A versíró elszakadt a lírától, és drámában is kipróbálta magát. A *Főpróbában* található öt színdarab terjedelmében és stílusában egyaránt széles palettát képvisel: akad tragédia, vígjáték és zenés mű is.

A Dalok szárnyán c. versszövegeket és (valószínűleg) kottákat tartalmazó kötet időközben sajnos elveszett, ezért ezt már nem áll módunkban megismerni. Annyi tudható a kézzel írt megjegyzésekből, hogy egy bizonyos Aradi D., egy Kiss Antal nevű fogorvos és egy Morvay vezetéknévű személy lehettek azok, akik Csikós verseihez zenét komponáltak.

A szerkesztő egyben a költő egyik dédunokája is. Nyolc év telt el kettejük halála és születése között, de ha lehetőségük is lett volna személyesen beszélni, Csikós jó eséllyel akkor sem mondta volna el neki azokat, amiket a füzetének bevallott. Az életmű ezért páratlan lehetőséget kínál arra, hogy az érdeklődők bensőséges betekintést nyerjenek a versíró érzelmi életének legmélyére, és meglássák, hogy a benne forrongó konfliktusokra milyen konstruktív vagy épp önsorsrontó válaszokat adott.

A sorozat elkészítésében nagy segítséget nyújtott Csikós Attila Ferenc, a költő idősebbik fia, aki a költő hagyatékát és emlékét őrizte, valamint Varga Kálmánné Csikós Csilla Katalin, a költő unokája, akinek az Attilával közösen, a szűk család számára készített magánkiadása inspirálta ezt a kiadást.

Csikós a költészetével egy írásos önarcképet alkotott, amiben azt énekelte meg, hogy milyen szenvedéssel jár a saját árnyainak szorításában élni. Az emberi létezés egy kétségkívül ritka, meggyötört, de létező változatát mutatja meg. Ha hazánk legnagyobb költőinek galériájába nem is fér be, de adni akarása, témaválasztása, őszintesége és a költészet iránti elkötelezettsége okán mégis érdemes rá, hogy neve és művészete fennmaradjon az utókor számára. Jelen könyvsorozat az ő munkássága előtt tiszteleg.

A szerkesztő

1.

Emberek a Földön

*Kicsi feleségemnek, Annuskának, és
minden humánus embertársamnak.*

„A művet nézzed, ne az alkotóját!”

A tűz

Dühöng a zivatar, villámok cikáznak,
(Talán most lesz vége az egész világnak?)
Hatalmas fatörzsek recsegnek, ropognak;
Ágak töredeznek, gyökerek szakadnak...
Amelyik nem bírja a kegyetlen csatát,
Az az ősfa kidől; földhöz vágja magát.

Dübörgések rázzák az eget, a földet,
A villámfény kékre festi át a zöldet.
Iramszarvas-csorda veszetten menekül,
S egy kimerült állat a földön elterül.
Talán még felállna, ha volna ereje,
Ha a rémült csorda nem végezne vele.

Dongó, éles paták vágnak végig rajta,
És a jámbor állat páráját kiadja.
Mikor kínjaiban utolsókat hörög,
A futók robaja messziről dübörög.
Elvegyül a sárban kicsorduló vére,
De a zivatarnak még mindig nincs vége!

Sőt, egyre veszettebb, bömbölőbb a hangja,
És a fákat most már tövestől csavarja.
Pedig micsoda fák, milyen teremtmények!
Lombjaikkal szinte az egekig érnek.
Ezek a kőkorszak óriási fái!
Ősi vadállatok megbúvó tanyái.

De most nincsen nyoma semmilyen állatnak;
Valahol azok is rémülten lapulnak.
A lármába néha elnyújtott hang hasít;
Messze, valamerre egy őskutya vonít.
Az őskutya – őse a mai kutyaéknak –
Akkor sem volt híve dörgésnek, villámnak.

Ebben az időben merre van az ember?
Ő is lapul. Elbújt, előjönni nem mer.
Sziklabarlangban van kietlen tanyája,
S a vész elmúlását rémült szívvel várja.
Az a fényes villám mindennek teteje!
Mikor dörren az ég, megrázkódik bele.

Gyorsláb is így lapul, így nézi az eget,
Hej, pedig láthatta már éppen eleget.
Ott remeg mellette az élete párja,
Kétségbeesetten nézve az „urára”.
A barlang mélyében száraz fű van vetve,
Amin gyermek hever, mellette egy kecske.

Vagy ha nem is kecske, hát annak az őse,
De már finom tejjel van telve a tőgye.
S amíg a két ember riadt szemmel bámul,
Nincsen kedve enni a száraz szénából.
Lassan csendesedik az idő vad kedve;
Elnyargal a szélvész felhőket kergetve.

Elő-előbukkan a nap meleg fénye,
Kíváncsian nézve a feldúlt vidékre.
Hiszen volt is nézni-, látnivaló elég;
Szomorú látvány volt a letarolt vidék.
S ott, ahol a szarvas volt agyontiporva,
Hatalmas lángokkal lobogott egy ősfá.

A zivatar alatt villám csapott bele,
És földre döntötte az ütés ereje.
Most a földön fekvő rótszínűen lángol,
Felcsapódó fénye messzire világol.
A tűz mellett fekszik a szarvas teteme,
S a lobogó lángok játszadoznak vele.

Körülnyaldossák a forró nyelvű lángok.
Ilyen szarvassütést még senki sem látott.
Kíváncsian néz le a nap fénylő szeme,
Mintha néki sülné a szarvaspecsenye.
Szinte nyála csordul, olyan jó a szaga,
Messzire érződik kellemes illata.

Gyors láb, amint kinéz barlangja szájából,
Látja, hogy valami vörösen világol.
Tudta, hogy az ott más, és nem a nap fénye,
Ilyen fény máskor is sütött már feléje.
Azt a rőt villogást az asszony is látja,
És a félelemtől gyökeret ver lába.

A férfi megfordul, és egy zugban terem,
Hogy szemlét tartson az ősi fegyverzetten.
Kisebb-nagyobb bunkók vannak ott rakáson,
Voltak is már azok sok kiránduláson.
Most is arra várnak, hogy jöjjön a „gazda”,
És elvigye őket egy kis vadászatra.

Gyors láb egy közepes bunkót vett kezébe,
Amitől vidámabb lett a szeme fénye.
Asszonya azonnal megérti a dolgot,
De nem tetszett néki, hát egy kissé morgott...
(Mert minden asszonynak ősrégi szokása,
Hogy morogva nézzon távozó urára.)

A férfi is hümmög egy-két rövid hangot.
Hogyne, hiszen meg kell őrizni a „rangot”.
Márpedig a férfi, még akkor is férfi,
Ha a tűz csodáját még sehogy sem érti.
Mert bizony nem érti, és most arra készül,
Hogy azzal a tűzzel megvívjon vitézül.

Egy rövid pillantást vetett a gyermekre,
Ettől még nagyobb lett vállalkozókedve.
Majd az asszony felé küldött egy pillantást,
Megeresztve halkan egy vidám kurjantást.
Ettől az asszony is megenyhült, földerült,
Így ez a búcsú is elég jól sikerült.

Gyorsláb elindult, hogy fölfedezést tegyen,
És a tűz csodáján egyszer már túl legyen.
Ilyen csoda dolgot több ízben is látott,
De még nem sikerült megfogni a lángot.
Egyszer alaposan megégett a keze,
De most megfogadta: óvatos lesz vele!

Amint közelebb ér, örvendezve látja,
Hogy ott forgolódik több ismerős társa.
Lehetek vagy tízen. ...Ha nem is egész ott,
Mert arra a tűzre mind félve pislogott.
Tisztes távolságból nézegettek arra,
Amerre a szellő a tüzet kavarja.

Amikor meglátták Gyorsláb érkezését,
Nem mulasztották el annak üdvözlését.
Nem mondták, „jó napot”, nem is fogtak kezét,
Csak a bunkóikat rázták fejük felett.
(Ez a kis történet sok tízezer éves,
Így ez az üdvözlés nem lehet kétséges.)

Tisztelték Gyorslábat, hiszen jól ismerték;
Tudták, milyen bátor és hogy milyen derék.
Ha együtt vadásztak valamilyen vadra,
Kivált a többitől szép sudár alakja.
Ezenkívül volt még sok jó sajátsága:
Tudása, türelme, igazságossága.

Bunkóját Gyorsláb is vidáman lóbálta,
Jólesett neki, hogy így vártak rája.
Majd a tűz felé ment. A többi csak nézte.
Féltették a tűztől, remegtek is érte.
Tudták, hogy a keze egyszer összeégett,
Ám Gyorsláb a tűzhöz mind közelebb lépett.

Sok álmatlan éjben volt ideje elég
A lángok csodáján gyötörni az eszt.
Hát abban a fejben sok minden megfordult,
Amíg égett keze lassacskán meggyógyult.
Bátran közeledett. Volt már annyi esze,
Hogy abba a tűzbe kézzel nem nyúl bele.

A nap aranyfénye ragyogott az égen,
Gyenge szellő suhant végig a vidéken.
És az az őseember a bunkóval amott,
Most készül átlépni sok-sok évszázadot!
Most lesz ember végre, mert eddig még állat,
Most teszi emberré őt: a tűzhasználat!

Gyorsláb, elérve az elhullott állatot,
Furcsa ízt érez és kellemes illatot.
Az óriás fának egy hatalmas ága
Ráhullott a kimúlt szarvas tomporára.
És ott, ahol a tűz az állatot érte,
Olyan szépen megsült, hogy kár lenne érte!

De ezt a mi hősünk most még nem tudhatta.
Eddig, ha húst evett, nyersen marcangolta.
Vajon mi foroghat ámuló fejében,
Amint ott ácsorog a tűz közelében?
Hosszú ideig csak áll, csak áll, nem mozdul.
Végül is szájából a nyála kicsordul.

Lassan ébredszik, jelentkezik gyomra;
Mintha enni kéne, mintha éhes volna.
Megfogta a szarvas egyik hátsó lábát,
Hogy odébb lódtassa a pórul járt párát.
Így történt vele egy újabb furcsa eset:
A nagy lendülettől majdnem hanyatt esett.

Nem tudom, hogy Gyorsláb e percben mit gondolt,
Tény, hogy a kezében csak egy csupasz csont volt.
Eldobta a csontot, és közelebb lépett,
Miközben szemében kíváncsiság égett.
Nem tudta a dolgot sehogy sem fölérni,
Hogy ilyen könnyű volt a csontot kitépni.

Ezután a húsba kapaszkodott bele.
Abból is könnyedén téphetett a keze.
Hús ez így is, úgy is – ekképp gondolkozott,
És abba a húsba jó nagyot harapott.
Annyira finom volt, olyan nagyon ízlett,
Hogy a nagy örömtől ordítani kezdett.

Igen csodálkozott még a nap is ezen.
Nagyot lép előre most a történelem!
A legelső sült húst most eszi az ember,
Aki folyton tanul, és egyre többet mer.
Új szakaszt köszöntött Gyorsláb ordítása,
Amit még nem értett a többi tíz társa.

Volt is riadalom. Úgy futottak széjjel,
Mint a riadt barmok: vadul, rémült képpel.
Ám a kíváncsiság erősebb, és győzött:
Rövid idő múlva mind összeverődött.
Egy távolabb lévő domb tetején állva
Bámulgattak vissza tragédiát várva.

Gyorsláb evés közben odaintegetett,
Biztatva őket, hogy jöjjenek közelebb.
Csak lassan indultak, mert a tűz még égett,
És nagyon tisztelték azt az „istenséget”.
Gyorsláb a lángokat bámulta ezalatt,
Amíg óvatosan közelgett a csapat.

Ízlett nagyon a hús. Ilyet még nem evett.
A lángoktól várta most a feleletet.
Ott, a szarvas mellett bőven volt még parázs,
Ott lehet a titok, abban van a varázs!
Ha ebből a tűzből haza tudna vinni,
Talán sikerülne neki is húst sütni.

Közben társai is odaértek sorra.
Gyorsláb úgy döntött, a húst köztük kiosztja.
Tépett is belőle jó néhány darabot,
Amiket társai kezeibe nyomott.
Azok húzódkodva nyúltak csak utána,
Hiszen túl közel volt az a szörnyű máglya!

Kószolgatják a húst félénken és lassan,
Később már mohóbban, bátrabban, vígabban.
Sőt, mikor elfogyott, egyik-másik bátrabb
Letépett egy újabb darabot magának.
Végül már mindegyik, bátorságra kapva,
Rávetette magát arra a szarvasra.

Meleg volt még a hús. Némely része forró.
Az üres gyomornak olyan finom, oly jó,
Hogy a falatozók egyike sem bánja,
Ha egy kissé megég a nyelve, a szája.
Ahogy eddig féltek, és ahogy remegtek,
Most olyan vitézül, olyan bátran ettek.

Gyorsláb nem törődik most az emberekkel:
A lángokat nézi csillogó szemekkel.
Bunkóját a tűzbe bele-bele dugja,
Bökdösi a tüzet, majd ismét kihúzza.
Amint így kiveszi bunkóját a tűzből,
Látja, hogy a vége parázslík és füstöl.

Ismét visszadugja bunkóját a tűzbe,
Mintha mesebeli varázslatot űzne.
Valamit akar, de nem tudja még, hogy mit.
Talán csodára vár, talán nem vár semmit.
Csak játszik a tűzzel, de érzi, hogy így jó,
Hanem most lángra kap kezében a bunkó.

Először megrémül. Dobná messze, messze,
De mintha a keze meg lenne kötözve.
Miért is dobná el? Erre vágyott régen!
És most itt van a tűz, itt van a kezében!
Itt van, és viheti, amerre akarja!
De még nem viszi, csak a fejét vakarja.

Újabb rikkantása új diadalt jelzett:
Íme, itt az ember, aki tüzet szerzett!
Ő is süthet most már finom húst magának,
Új korszakot nyitva az ősi világnak.
(Igaz, hogy hosszú lesz még az út odáig,
És hogy mi történik addig, majd elvállik.)

A többi ember csak eszik, egyre eszik.
Hogy mit művel Gyorsláb, tán észre sem veszik.
A tűz zsugorodik, és egyre kisebb lesz,
Amint az égő fa egyre kevesebb lesz.
Már nem dobog szívük erősebben, jobban,
Mert ahol ők állnak, parázs is alig van.

Csak Gyorslábnek akadt sürgős teendője,
Habár nem tervezett semmit sem előre.
Megfordul a tűzzel, az égő bunkóval,
És a dombok között fürge lábbal nyargal.
Nem aludt el a tűz: a legelső fáklya,
(Mert bizony fáklya volt, azt mindenki látja.)

Mire a tíz ember lassan felocsúdott,
Gyorsláb a tűzével már messze vágatott.
Egymásra néz csendben tíz megdöbbent ember:
Hej, de bátor lehet az, aki ilyent mer!
De ez nem bátorság! Ez már több is talán?
– És sokáig néztek a mozgó tűz után.

Az őseember tanyája

Hajnalfény – Gyorslábnek segítője, párja –
Szeretettel nézett szendergő fiára.
Az imént még Gyorsláb lépteit kísérte,
Amíg féltő szeme, tekintete érte.
Hiszen ő is asszony, akárcsak a mai,
Aki mindent meg tud párjával osztani.

Már nem is láthatta, de még soká nézett,
S valami ott belül fájt, sajogott, vérzett.
Barlangjukon kívül sok a veszedelem;
Ha baj van, ki segít azon az emberen?
A kardfogú tigris, a barlangi medve
S egyéb vérengző vad támad az emberre.

Hiába tudja, hogy az embere bátor:
Nem lehet e féltést elűzni magától.
Rohant volna ő is, ment volna utána,
És vigyázott volna minden lábnyomára.
De itt ez a barlang, és itt ez a gyermek.
Nem mehet akkor sem, ha szíve reped meg!

Ha két szíve volna, talán könnyebb lenne,
Mert az a két hű szív kétfelé ügynélne.
Egyik szíve mindig emberével járna,
A másik vigyázna kicsike fiára.
(Az asszonyi szívben mindig sok a tövis...
Legyen ilyen majd az utolsó asszony is!)

Száraz fűágyán a kicsi most megmozdul.
A töprengő asszony gyorsan odaindul.
Nézi a gyermeket. Nincsen meg egyéves,
És azon tűnődik: lehet, hogy már éhes.
Ébren van a kicsi, nézelődik szeme,
Oda kell hát menni, és törődni vele.

Addig rugdalózott, míg lecsúszott róla
A medveszőrméből készült takarója.
Hajnalfény odalép, és betakargatja,
Közben lágyan, puhán meg is simogatja,
De a gyermek most már nem éri be ezzel:
Bőg, mintha mondaná, hogy neki enni kell!

Nem ismertek edényt, sőt még bortömlőt sem.
De ott, ahol ész van, megoldódik minden!
A kecskéhez viszi megéhezett fiát,
És az állat tűri ezt a komédiát.
Mindennapos dolog a szoptatás neki,
Hiszen a fejést még senki sem ismeri.

A kecske megmaradt, a gyermek jóllakott.
Most már az asszony is vidáman pillogott.
(Ó, ősanyáinknak legősbibb anyája!
Csak mély tisztelettel gondolhatok rája.
Mennyi iparkodás, mennyi gond, türelem,
Ami alig látszik a mai emberen.)

Mikor az apróság éhe el lett verve,
Hajnalfény is ledőlt egy másik fekhelyre.
Illatos szénaágy. Ott is medveszörme;
A két ősembernek éji pihenője.
Jó azon feküdni, különösen mostan,
Mikor az embere ki tudja, hogy hol van?

Kedves ez a barlang – Hajnalfény így érzi –,
Ahol minden az ő emberét dicséri.
Ott azok a bunkók, azok a fegyverek,
Bizony olyan sem volt akkor mindenkinek.
Abban az időben olyan volt a fegyver,
Amilyent magának alkotott a mester.

Amott egy rakáson kisebb-nagyobb kövek,
Tompák, szögletesek, hegyesek, élesek.
Azokat is Gyorsláb gyűjtögette össze,
Mert a fejét mindig új dolgokon törte.
Azt az éles követ mások is csodálják;
Azzal nyúzta Gyorsláb a medvék bundáját.

No meg az a farönk, amit vésni kezdett,
Fogalma sincs arról, mi célja lesz ennek.
A ruházatuk is különb, mint a másé,
És ez az eredmény szintén a tudásé.
Szörme a ruhájuk, mint a többieknek,
De szépen van szabva – hála a köveknek!

Gyorsláb tanítgatja társait is arra,
Hogy miképpen legyen ruhájuk kiszabva.
Szeretik is nagyon, rajonganak érte,
Ezért is lett ő a közösség vezére.
Amíg Hajnalfény ezt mind végiggondolta,
Lecsukódott szeme, az álom elnyomta.

Alig szundított el, éppen csak szendergett,
Amikor Gyorsláb a tanyájukon termett.
Meglátva emberét a lobogó tűzzel,
Tágra nyílt szemekkel, rémülten ugrott fel.
Veszedelemet sejtett, s mert mást nem tud tenni,
Első gondolata gyermekéhez menni.

Gyorsláb habozik, hogy mi legyen a tűzzel.
Hajnalfény csak nézi, hogy párja mit művel.
Közben a gyermekét karjaiba zárja,
Mintha szörnyű veszély leselkedne rája.
Az asszonyi ösztön mindig bajt szimatol,
S amint látni fogjuk: jutott is a bajból.

Átégett a bunkó vékonyabbik fele,
És a földre hullott annak égő feje.
Egyenesen Gyorsláb fekhelyéhez gurult,
És a száraz széna nyomban lángba borult.
Egy-két pillanat vagy talán annyi sem volt,
S az a száraz fűágy hatalmasan lángolt.

Gyorslábnak arra is alig volt ideje,
Hogy a medvebundát a tűzből kivége.
Hajnalfény – látva az ijesztő esetet –
Kifelé rohanva viszi a gyereket.
Távolabb a vésztől kissé megnyugodott,
Ahol néhány ember némán várakozott.

Barátaik voltak, akik még nemrégén
Vígán dúskáltak a szarvaspecsenyében.
Látták, mikor Gyorsláb elrohant a tűzzel;
Utána futottak, aggodalmas szívvel.
Hajnalfény örült, hogy jó barátokat lát,
Reájuk is bízta nyomban kicsi fiát.

Azután megfordult. (Hiszen a nők mernek.)
Segíteni akart annak az embernek.
A barlang szájából sűrű füst gomolygott,
De az asszony most csak emberére gondolt.
Ment a füstbe, tűzbe, hogy Gyorslábat mentse,
Csak a többi közül nem mert menni egy se!

Gyorsláb sem volt tétlen, nem féltette bőrét;
Kihozta a kecskét s minden medveszőrmét.
Mire Hajnalfény a barlangjukban termett,
Menteni jóformán már semmit sem kellett.
Kívül volt már minden: a farönk, a kövek,
De a fegyverzetet már nem menthették meg.

Pattogtak a bunkók vidáman ropogva.
Gyorsláb azt sem tudta, hol, melyiket fogja.
Égve is kihozta, egyet sem hagyott bent,
Bár nem gondolt arra, hogy most is tüzet ment.
Mikor a bunkókat egymásra dobálta,
Csak akkor eszmélt fel a megmentett lángra.

Látva, hogy a tűz a bunkókat megeszi,
Újabb felfedezést, gondot okoz neki:
Ha elfogy a bunkó, nem lesz akkor tűz sem!
Széjjelnézett hát, hogy bunkókat kerítsen.
Ha nem is volt bunkó, letört ág volt elég;
Talán az is jó lesz, hiszen az is elég.

Hajnalfény, látva, hogy nincsen rája szükség,
Hiszen mentve minden, nem kell már segítség,
A tűz közelében ő is csak megállott,
És nézte, hogy a fát megeszik a lángok.
Lassan ő is rájött, hogy nem kell már félni,
Mert a föld, a kövek nem tudnak elégni!

Csak távolabb nőtt fű, a fák még távolabb,
Ott szedeget Gyorsláb hasábnyi gallyakat.
Kis bunkóból kis tűz, nagy bunkóból nagy lesz;
Az embernek újabb tapasztalat mindez.
Így hát óvatosan bánt a hozott fával,
Csak néhányat tett rá és nem egy nyalábbal.

Az összegyűjtött fát messzebbre helyezte,
Ahol a máglyának lángja nem érhetne.
Hajnalfény csendesen szemlélte a dolgot,
Közben a fejében ezer kérdés forgott.
Azok pedig, akik ott állanak távol,
Döbbsenten nézik, hogy a tűz itt is lángol.

A barlang szájából vastagon jön a füst
Ég felé kígyózva, mint az ömlő ezüst.
Hajnalfény és Gyorsláb oda-oda néznek,
Ahol a fűágyak füstölögve égnek.
No majd, ha vége lesz a tűznek, a füstnek,
Az elégett helyett újra fűvet szednek.

Hajnalfény, legyőzve minden rémületét,
A tűz mellé hozta megmentett gyermekét.
Majd az embereket hívta, invitálta:
Jöjjenek közelebb, nem bánt az a máglya!
Azok lassan jöttek, mert bizony még féltek,
De még így is elég hamar odaértek.

Inkább visszafelé lépegettek volna,
Hanem akkor Gyorsláb róluk mit gondolna?
Nagy dolog az a tűz! Rettentő valami!
Szégyent mégsem akar egyik sem vallani,
Ha arra gondolnak – arcuk most is lángol –,
Miként rettegetek a villámsújtott fától...

Most egy még nehezebb dolog következett:
Tanítani, hogyan táplálják a tüzet.
Mert újabb és újabb fát kell tenni rája,
Hogy örökké égjen az az első máglya!
Még szájukban van a sült hús finom íze;
Persze, hogy jó lenne vigyázni a tűzre.

Gyorsláb tűzre hajít néhány fadarabot.
Egyik-másik ember még nagyokat ugrott,
Mikor fölcsapódott a szikra, a pernye,
Hanem most vigyáztak ám a becsületre.
Elfutott volna mind, de futni sem mertek,
Így hát mindannyian igen bátrak lettek.

Sőt, amikor látták, hogy a gyermek sem fél,
És ott játszadozik közelben a tűznél,
Elmerészkedtek már egészen odáig,
Ahol az a gyermek közömbösen játszik.
Igaz, Hajnalfénynek rajta volt a szeme;
Nem is történhetett semmi baj sem vele.

Később a bátrabbak odáig jutottak,
Hogy egy fadarabot ők is tűzre dobtak.
Mire a barlangban a füst széjjeloszlott,
Már mindegyik ember tüzelt és fát hordott.
Kőfej volt az első, a legbátrabb köztük,
Méltó, hogy elsőnek a nevén nevezzük!

Szedtek füvet is az elégett fű helyett;
Gyorslábnak mindegyik szívesen segített.
Mire alkonypírba borult az ég alja,
A barlangban minden helyére volt rakva.
Azután búcsúztak. Elment a tíz ember,
De megígérték, hogy visszajönnek reggel.

Az első hússütés

Hajnalfény és Gyorsláb magukra maradtak,
De lepihenni még sehogy sem akartak.
Hosszan nézegettek a távozók után,
Majd a törtéteken töprengtek ezután.
Némán ültek, pedig lett volna témájuk,
Míg a búcsúzó nap visszanézett rájuk.

Néhány fényes csillag az égen jelezte,
Hogy leborul rájuk lassacskán az este.
Sűrűl a sötétség, egyre nő az árnya,
Míg a tűzfény rásüt a kicsi családra.
Az anya ölében elszunnyad a gyermek;
Emberek, állatok csendben elpihennek.

Csak őket kerüli messzire az álom.
Mennyi furcsaság van ezen a világon?!
Nézik a tűzüket, a csillagos eget.
Az a sok fényesség odafönt mi lehet?
Néha-néha lefut egy fényesség onnan,
Ilyenkor a szívük erősebben dobban.

Az a sok fényes pont, az is csak tűz lehet.
Kik tanyáznak ott fönn, kik gyűjtanak tüzet?
Féltek is sokszor, hogy jaj, akkor mi lenne,
Ha egy olyan fényes a fejükre esne?
Most ugyan bátrabban bámultak az égre,
Hiszen sokkal nagyobb az ő tűzük fénye.

Gyorslábnak most arra fordult gondolata:
Jó lesz, ha a tüzet kővel körülrakja.
Rövidesen úgyis pihenőre térnek,
S attól az izétől egy kissé még félnek.
Nekilátott nyomban, hogy köveket szedjen,
S az új kincse körül kerítést teremtsen.

Egész kis katlan lett a felrakott kőből,
S a tűz kíváncsian bámult ki a körből.
Dobott rá néhányat a tartalék fából,
Hogy legyen reggel is a tűzből, a lángból.
Amott az a szarvas nem messzire tőle;
Ízletes reggelit készíthet belőle.

Lassan behúzódtak a barlang mélyébe;
Ha nem jön az álom, ők mennek elébe.
A barlang-ajtót is be kell előbb csukni,
Csak így lehet békén, nyugodtan aludni.
Hej, milyen ajtó volt, és milyen nagy munka!
Több mázsányit nyomott mindegyik darabja.

Végeztek ezzel is. Egyéb nem volt hátra:
Lehevert mindegyik a maga vackára.
Hajnalfény lassacskán álomba szenderült,
De Gyorslábnak ez még mindig nem sikerült.
Nincs egy bunkója sem, oda minden fegyver,
Hej, pedig anélkül mit ér egy őseember?

Izgatta a tűz is: vajon mi lesz vele,
Amikor alvásra lecsukódik szeme?
Töprengése közben kint valami neszez.
Gyorsláb a hangokból tudta: eső lesz ez!
Márpedig, ha eső – tudat alatt érzi –,
Jó lenne a tüzet mielőbb megnézni.

Hogy baj lehet vele, máris gondol arra,
És nevéhez méltón gyorsan ugrik talpra.
Elmozdít az útból egy hatalmas követ,
S látja, hogy az eső ugyancsak megeredt.
Habár most kezdte el, most zendített rája,
Mégis hunyni készül a tűz piros lángja.

Sistereg, fúj, sziszeg, mintha dühös lenne;
Pattogó démonok veszekednek benne!
Érti is, meg nem is, amíg odabámul,
Éppen elege volt mára a csudákbull!
Mert amint az eső nagy cseppekben esett,
A tűz egyre kisebb, egyre kevesebb lett.

A mindenit! Ennek a fele sem tréfa!
Mi történt a tűzzel, hiszen van elég fa?
S amint rohamosan lohad a tűz lángja,
Fény derül Gyorslábnek gyötrődő agyára:
Miként a fát eszi a tűz piros lángja,
Éppen úgy a víz is a tüzet zabálja!

Nem habozik tovább. Bújik a szabadba,
S két égő fa végét kezeibe kapja.
Volt a közelben egy másik, kisebb üreg,
Odaviszi gyorsan a halódó tüzet.
Sikerült még néhány égő fát felkapni,
Nem fognak hát mégsem tűz nélkül maradni.

Mikor új helyén a tűz vidáman égett,
Bunkónak alkalmas anyag után nézett.
A gyűjtött fák között talált olyan ágat,
Amiből új fegyvert, új bunkót csinálhat.
Fontos, hogy hajlékony, erős, szívós legyen,
Mert sok minden múlik azon a fegyveren!

A tűz fénye mellett fogott a munkának,
Egy élesebb kővel formálva az ágat.
Közben vizsgálhatja szakértő szemekkel,
Majd tovább dolgozik ügyes, gyors kezekkel.
Vágja, tépi, nyúzza, faragja a kővel,
Nagyszerű, új fegyver lesz abból – idővel!

Rádobott a tűzre néhány fadarabot,
S azon, ami történt, igen csodálkozott,
Nem akarnak égni azok a vizes fák;
Vége lesz a tűznek? Ejnye, az irgalmát!
Ha elalszik a tűz, kezdheti előlről.
Be kell hozni a fát kintről, az esőről.

Megtörténik ez is. Kint zuhog az eső,
És bent tovább készül az ősi gyíkleső.
Kis tanyájuk mélyén az asszony és gyermek
Nyugodtan alszanak, csendesen pihennek.
Nem is sejtik azt, hogy ezalatt az ember
Mivel foglalkozik virrasztó szemekkel.

Gyorsláb a munkával elég szépen haladt,
Míg a gondolata ezerfelé szaladt:
Ha nem égne a tűz, faragni sem tudna,
Várhatna a fényre, a felkelő napra.
Bár sötétben is lát, de az egészen más:
Nappali munka volt a bunkófaragás.

Gyakran járt éjjel is vadat, zsákmányt lesni,
Hanem az a látás ehhez képest semmi!
Ott többet kell látni orrával, fülével,
Mint amennyit láthat két éles szemével.
No meg az ösztön is segíti a szemet,
Ha felhők takarják a holdfényes eget.

Milyen csodálatos, fenséges valami
A tűz! El sem lehet szavakkal mondani.
És az a szarvashús, amit a tűz megnyalt,
Olyan finom ételt élőlény még nem falt.
S amint így a tűznél serényen faragott,
Úgy vélte: a napból tört le egy darabot.

Elállott az eső, a bunkó is kész lett,
Amit alkotója gyönyörködve nézett.
Jófogású szerszám, rugalmas a nyele,
Tekintélyes súlyú annak bunkós feje.
Kilépve az éjbe kissé hunyorgatott,
Majd új fegyverével nagyokat suhintott.

Meg volt elégedve. Nincsen semmi hiba!
Visszabújt hát vele a meleg odúba.
Falhoz támasztotta, majd a tűznek látott,
Rája igazítva egy adag husángot.
A nedves fa előbb sistergett, szortyogott,
S ha nehezen is, de mégis lángra kapott.

Kelet felől halvány pirosság jelezte,
Hogy a fekete éj múlik már felette.
De ő nem tudott még most sem lepihenni;
Itt van a reggel, és valamit kell enni.
A tegnapi szarvas jutott most eszébe,
És máris bunkóját fogja a kezébe.

Hajnalfény szeméből elszállott az álom,
Amint fény derengett a barlangnyíláson.
Szemeit dörzsölve emberét kereste,
S csodálkozva nézett az üres fekhelyre.
Ám a barlangnyílás elmozdított köve
Elárulta, hogy már kint van az embere.

Kimászott hát ő is azon a nyíláson,
Hogy minél hamarabb Gyorslábra találjon.
Nem sokáig kellett a párját keresni,
Rövid idő múlva rája tudott lelteni.
Ott, a kis üregben, a tűz mellett állva
Gyorslábát különös munkában találja.

A tűz fölé tartva forgatott egy nyársat;
A legelső nyársát ennek a világnak!
Nagydarab hús lógott annak a végében,
Kellemes illatot árasztva a légben.
Megüti Hajnalfény orrát a hús szaga,
Neki is jólesik a sült hús illata.

Megérzi az ember, hogy ott van a párja,
Hajnalfény, pedig még nem is nézett rája.
Megelégedetten vakkantott, és mormolt,
Mert a hússütéssel körülbelül kész volt.
Kicsit lóbálgatta a reggeli szélben,
Nehogy evés közben a szájuk megégjen.

Hajnalfény először megfogni sem meri,
Majd felderül arca, amint megízleli.
Ilyen finom ételt még sohasem evett;
Ennél ízletesebb étel nem is lehet!
Kezdi már érteni: ez a lángok titka,
S nagyokat harap a tűzre hunyorítva.

Evés után ott kinn furcsa dolgot láttak:
A régi tűz helyén emberek turkáltak.
Azok, akik tegnap bámészkodtak náluk.
Kormos volt az arcuk, orruk, fülük, szájuk.
Kavarták a hamut, a kormot, a pernyét;
A tegnapi tüzet lázasan keresték.

Gyorsláb mordult egyet. Felnéztek e „szóra”.
Kissé restelkedtek, nem tehettek róla.
Törölgetni kezdték egymást a koromtól,
De még maszatosabb lett az arcuk attól.
Mikor meglátták a tüzet az új helyén,
Örömfény villant fel minden ember szemén.

Most a „vendéglátás” következett sorra:
Gyorsláb hívogatta őket egy kis „torra”.
Hoztak a szarvasból, s a tűz körül állva
Figyeltek vezérük oktató szavára,
Aki megmutatta, mit hogyan kell tenni,
Ha finom reggelit akarnak ma enni.

Kőfej volt most is az ügyesebb és bátrabb.
Gyorsabban is végzett, mint a többi társak.
Ez az oktatás és példa nem volt meddő,
Megtelik sült hússal minden éhes bendő.
– S amint lakmározva a tűz mellett ülnek,
Nem is sejtik, hogy új történelmet szülnek.

Harc a barlangi medvékkel

Gyorsláb ott sétálgat egy kispatak partján,
Elmélázva annak csörgedező hangján.
Kristálytisza a víz, és a tükre alatt
Vidáman úszkálnak az ezüstös halak.
De hiába van ott kisebb-nagyobb fajta:
Azok ott a vízben csak kifognak rajta.

Hiába kapná el villámgyors kezével:
Kisiklik minden hal sikamlós testével.
Most azon tűnődik: hogyan szúrja nyársra?
Ott van a kezében egy hegyes fadárda.
Vagy ha nem is az, de olyan dárdaféle:
Kővel lett hegyesre faragva a vége.

De valami titkos, bűvös csoda által
Nem sikerült halat fogni a dárdával.
Hiába célozza a halakat vele;
Az a hegyes farúd egybe sem megy bele.
(Honnan tudhatná, hogy a víz tükre alatt
Törést szenvednek az egyenes vonalak?)

Ott van Kőfej is, és kíváncsian nézi,
Hogy e műveletet Gyorsláb mire végzi.
Tisztába van azzal, mit akar a társa,
És most arra vár, hogy az eredményt lássa.
Mikor nagy nehezen sikerül a dolog,
Gyorsláb ezen is csak bosszankodva morog.

Hogy ne mérgeződne. Rossz volt az a dobás!
Rejtély előtt e sikeres halfogás.
Ha kell, megesküszik az egész világra,
Hogy ezt a dobását csúnyán elhibázta!
Rossz irányba tartott fegyverének hegye,
És mégis pontosan a halba ment bele.

Mikor tíz dobásból ismét tíz nem talált,
Akkor oldotta meg a rejtélyes talányt.
Most úgy dobott, mint az előbb, elhibázva,
S a kiszemelt halat átfúrta a dárda.
Így tanulta meg azt, ha a vízbe céloz,
Melléje kell dobni, csak úgy érhet célhoz!

Ezután Kőfejnek adta át a dárdát,
Értésére adva újabb tudományát.
Nem is kellett annak hosszan magyarázni:
Hamar megtanult a dárdával halászni.
Kőfej a farúddal vidáman bökdösött,
És bizony elég sok nagy halat átdöfött.

Medvetalp és Dongó szintén előkerül;
Régi ismerősök a tíz ember közül.
Kőfej csodálatos műveletét látva
Kedvet kaptak ők is ilyen mulatságra.
Most Kőfej oktatja a két embert arra,
Hogyan kell farúddal vadászni a halra.

Gyorsláb kissé odébb kuporog a parton.
Most is töprengés ül azon a szép arcon.
(Mert szép volt az arca – minden vadság mellett–
Annak a nyugtalan, küzdő ősembernek!
Százezer esztendőők messze távlatából
Megérezem a lelkét, amint rám világol.)

Figyeli a vizet szoborra meredve,
Mintha szeme előtt újabb csoda lenne.
A patak fenekén egy giliszta látszik,
Viszi a víz sodra, gurul, és nem mászik.
Meglátja egy hal és elkapja a farkát,
Le is nyeli nyomban a jámbor gilisztát.

Újabb ötletet szül a nyugtalan elme:
Ha az a giliszta kampós tárgyon lenne,
És ha azt a kampót szíjra tudná fűzni,
Azzal is lehetne a halfogást űzni.
Hamarosan szerzett egy alkalmas csontot,
Abból formálta meg az első csonthorgot.

Keserves munka volt, amíg ez sikerült,
És a legelső hal csonthorogra került.
Kőfej, Medvetalp és Dongó nagyot néznek
Annak a halfogó újfajta ízének.
Az új szerszámot is lassacskán megszokják,
S az ezüst halakat már azzal is fogják.

Kavics, Bunkó és a többi is előjön.
(Több százezer éves emberforma őszám
Ott, azon az ősi kristálpatak-parton
Formálták a lelkeket, formálták az arcom,
S hogy ne legyek nekik hálátlan utódjuk:
Azért írom ezt az elbeszélést róluk!)

Gyorsláb hazaindult szokott búcsút véve;
Bunkóját megrázva, aztán tovább lépve.
Egy kis turpissággal: otthagya a dárdát
Arra számítva, hogy megcsinálják mását.
Könnyű szívvel vitte előre a lába,
Míg a többi vígan pislogott utána.

Hajnalfény ezalatt gyümölcsöket szedett,
És egy kőre rakta, ami asztal helyett
Állott kis tanyájuk egyik szögletében.
Gyorsláb vitte oda nem is olyan régen.
Bár még nem tudta, hogy mi az a kényelem,
De úgy látta jónak, hogy a kő ott legyen.

Gyorsláb megérkezett, hozva néhány halat.
Nemsokára nyáron sült az ízes falat.
A tüzekre most már Hajnalfény vigyázott,
Amíg az embere másfelé tanyázott.
Ő szedte a fát is, és bátran tett rája,
Mert az a tűz most már az ember barátja.

Kint ragyogó napfény ömlik szét a tájon;
Csend és béke honol az egész világon.
Hajnalfény és Gyorsláb éppen enni kezdtek,
Vidáman rágcsálva kőasztaluk mellett,
Mikor felfigyelnek egy különös neszre,
S a barlang előtt állt egy hatalmas medve.

Előrevetődik lomha, sötét árnya
Nagyokat dörmögve, a száját kitátva.
Gyorsláb egy pillanat alatt kívül terem.
A medve nagyot néz a bunkós emberen,
Akinék most az volt minden gondolatja,
Hogy azt az állatot mind messzebbre csalja.

Ott van a barlangban kicsike családja,
Mi lesz, ha a medve őket megtalálja?
Gyorsláb nem féltette magát, mert úgy véli,
Ha győzne a medve, vele is beéri.
Csak annyira futott, ahogyan a medve,
Maga után csalva, mind egyre messzebbre.

Távol a barlangtól Gyorsláb lelassított,
Bár a bőszült medve cseppet sem tágitott.
Csattogó fogakkal törtetett előre,
És egyre dühösebb hang tört ki belőle.
Torkában tüzesen fújt ki a lehelet,
Gyorsláb meg csak várta, hogy jöjjön közelebb.

Földre volt eresztve kezében a bunkó,
És mintha mondaná: „Rajta komám, mackó!”
Biztatás nélkül is jött amaz előre,
Az előtte álló bunkós vakmerőre.
Már-már úgy látszik, hogy Gyorslábnek vége van,
Az a vadult állat olyan bőszén rohan.

Hanem ekkor Gyorsláb fürgén félre ugrott,
Közben meglóbálta a hatalmas bunkót.
Zúgva lendült annak vastagabbik vége,
Lecsapva a medve villogó szemére.
Rettentő ordítás tört ki az állatból,
Mert olyan ütés volt, hogy nem kérnék abból!

Elborította a vér bozontos képét,
Üregéből szeme kifolyt onnan végképp.
De megmaradt néki még a másik szeme,
Azzal keresi, hogy hol van az embere.
Gyorsláb ismét támad. Bátorságot véve
Készül lesújtani a másik szemére.

Ki volt számítva jól most is a lendület,
Az emberre mégis rászállt a rémület,
Mert egy fagyökérben elakadt a lába,
S egyensúlyát veszítve hullt a föld porába.
Lecsapott rája a medve éles mancsa.
Vége van Gyorslábnek! Ki segíthet rajta?

Szörnyű birkózás volt. A hatalmas medve
Rája veti magát a fekvő emberre.
Nincsen menekülés! Nem lehet felállni!
Nem lehet kibúvót, menekvést találni!
Hiába markolja két kézzel a torkát:
Erősebb az állat, jól bírja a tornát!

Gyorsláb karjaiban fogytán már az erő.
Az állat torkából győztes hang tör elő.
Szeme véres helyén fájdalmat sem érez,
Hiszen a győzelem most már az övé lesz!
Kitátja a száját fogait villantva,
Hogy ellenfelének fejét leharapja.

De e pillanatban megfordul a kocka;
Ott terem Hajnalfény, egy égő fát hozva.
Nem habozik, látva a súlyos helyzetet
A medve szájába lódítja a tüzet.
Kínjában az állat földhöz vágja magát,
Szabadon engedve legyűrt áldozatát.

Gyorsláb felugrik és rohan a medvére.
Bunkójával lesújt a másik szemére.
Megvakult a medve, nem kellett már félni,
De még minden ütést jól ki kellett mérni,
Mert a szörnyű mancsok bár vakon kaszálnak,
Mégis vége annak, akit eltalálnak!

Egy hatalmas csapás halántékon érte
A bőszült állatot. Így lett annak vége.
Idejében történt. Ez volt a szerencse,
Mert Gyorslábra támad most egy másik medve.
Talán a legyőzött állatnak volt társa,
S idecsalta annak halálordítása.

Az újabb vészt látva Hajnalfény elfutott.
Gyorsláb pedig ismét bátran viaskodott.
Nem azért futott el az a bátor asszony,
Hogy harcos férfija egyedül maradjon;
Pillanatok múlva ismét előterem
Egy lobogó fával a viadalhelyen.

De most nem volt szükség újabb égő fára:
A másik medvét is elnyúlva találja.
Gyorsláb most vigyázott, minden ütés talált!
Hamar intézte el ezt a medve-halált.
Szemeit kiverte, a fejét bezúzta,
S most éles követ keres, hogy megnyúzza.

Amint így keresgél jobbra-balra nézve,
Érzi, hogy sötétség borul a szemére.
Még egy pillantást vet az aggódó nőre,
Azután kábultan hanyatlik a földre.
Csak most veszi észre, most látja Hajnalfény,
Hogy milyen csúf sebek vannak Gyorsláb testén.

Kőfej, Dongó, Bunkó előjönnek sorra
A medvebőgésre, a küzdelem-zajra.
Sietve érkeztek, hátha kell segítség,
De a medve-harcban nem volt immár szükség.
Ijedten állnak meg, és részvéttel nézik
Gyorslábat a földön, amint csúnyán vérzik.

Ott van a két medve mozdulatlan fekvé.
Hát azok ugyancsak ki lettek fizetve!
Félelmetes látvány mind a kettő így is;
Amint nézik, szinte megdermed a szív is.
De most nincsen idő rémüldözni ezen:
Segíteni kell a sebesült emberen!

Kőfej volt az, aki hamar észbe kapott.
Nem sóhajtozott, és nem is sopánkodott.
Megfordult és rohant gyógyfüveket szedni,
Amiket ilyenkor a sebre kell tenni.
Csodafüveivel úgy bebugyolálta,
Hogy még Hajnalfény is alig ismert rája.

Szorgoskodik ő is remegő térdekkel,
Telve aggódással, néma rémülettel.
Ajkat nem hagyja el egyetlen hangos jaj.
Kőfej csak bólogat: nem lesz itt semmi baj!
Dongó is, Bunkó is bízattva néz rája:
Nyugalom, türelem! Meggyógyul a párja!

Azután fölvtették. Óvatosan lépve
Vitték barlangjába, szokott fekhelyére.
És amint Gyorslábbal lassan lépegettek,
A két medve felé visszánézegettek.
Nagyszerű munka volt! El kell ezt ismerni!
Ilyen bátor embert csak keveset lelni!

Az első kőszerszámok

A beteg Gyorslábhoz Kőfej és társai
Eljöttek fölváltva őrséget állani,
És jöttek a nők is, friss gyümölcsöt hozva,
Hajnalfénynek igaz örömet okozva,
Mert az együttérzés, a gyengéd szeretet
Az emberi szívnek akkor is jólesett.

Kőfej legtöbbször a tűznél tanyázott,
Mert nemcsak Gyorslábba, arra is vigyázott.
És amíg a tűzre szorgalmasan ügyelt,
Minden neszre, zajra harcra készen figyelt.
Hajnalfénnyel pedig megegyeztek abban,
Mi legyen a vészjel, ha valami baj van.

Hosszú napok múltak és még hosszabb éjek,
De nem jelentkeztek semmilyen veszélyek,
Így nem lopta ő sem tétlenül a napot;
Ha elég fát gyűjtött, követ pattintgatott.
Gyorslábtól láthatta már éppen eleget,
Amint a kövekből szerszámot készített.

Mikor Dongó került az őrségen sorra,
Kőfej munkájától megnyúlott az orra,
S hogy le ne maradjon, buzgón nekilátott;
Ő is pattintgatott egy sereg szerszámot.
Vésők és késfélék készültek a kőből,
Hiszen bőven jutott arra az időből.

Követ kővel ütni nem egyszerű munka;
Vigyázni kell nagyon minden mozdulatra.
Ha rosszul koppant el egy erősebb ütés,
Abból a kőből már nem lett véső, se kés.
Hullott is bőven a mester verejtéke,
Mire meglátszott a munka eredménye.

Medvetalp arcán is nagy volt a csodálat,
Meglátva Gyorslábánál az első fatálat.
Mikor ő vette át az őrszolgálatot,
Egy olyan tálféle gyártásához fogott.
A kőszerszámokkal fúrt, faragott, vésett,
S egy rövid nap alatt kettővel is végzett.

Bunkó sem maradt el a többiek mögött,
Mert amikor ő is a tűznél őrködött,
Csonthorgokat csinált – egy egész sereget,
S növényi rostokból font hozzá zsineget.
Ha nem volt vadászat, már senki sem henyélt;
Mindenki dolgozott, s közben csereberélt.

Gyorsláb otthonát is berendezték szépen,
Mert mindenben övé a legnagyobb érdem.
Tőle tanulták a sok értékes dolgot:
A kőszerszámokat, a tálat, a horgot.
No meg a medveharc! Az sem volt akármilyen!
Ilyen embert lehet igazán csodálni!

Eljött az a nap is, mikor Gyorsláb fölkel.
Egy kissé szédelgett, amit igen restellt,
De néhány nap múlva – a szabadban járva –
Megerősödött, és rátalált magára.
Visszatért az erő fiatal testébe,
S vidáman gondolt a legyőzött medvékre.

Hát igen, a medvék! Hogy mi lett belőlük?
Még a nagy harc után lekerült a bőruk.
Gyorsláb társainak apraja és nagyja
Sült medvehúst ettek már jó néhány napja.
Mivel az ember-ész sok mindent kitalál:
Rájöttek, hogy a hús sülvé hosszan eláll.

A medvék bundáját átadták Gyorslábnek,
További díszül a barlang-tanyának.
És arról a harcról – sokáig – a vének
A fiataloknak csodákat mesélnek;
Hogy azt a két medvét bátor, kemény harcon
Miképpen győzte le Gyorsláb – és az asszony.

Kőfej, Dongó, Bunkó – Gyorsláb hű társai –
Tovább is őrséget kívánnak állani,
Azt a mulatságot annyira megszokták,
Hogy most abbahagyni sehogy sem akarták.
Gyorsláb nem akarta a kedvüket szegni:
Hagyta a dolgokat tovább is így menni.

Bár égett már a tűz legalább öt helyen:
Öt legelső, ősi családi tűzhelyen,
Mégis mintha ez a tűz igazibb lenne,
Mert Gyorsláb hőstettét csodálhatták benne.
Nagy dolog volt ezt a tüzet idehozni,
Amire senki sem mert volna gondolni.

Össze-összegyűltek, ahol tüzek égtek,
Örülve a lángnak, a melegnek, fénynek.
Öt kicsike tűzhely világít az éjben,
Meséket szülve az emberek szívében.
Mert meséket szőnek a lobogó lángból,
Egy soha nem látott, boldogabb világról.

Lenéznek az égről a fényes csillagok,
Oda, ahol az öt kicsike tűz lobog.
Kaffognak a hangok... Lehet, hogy ez ének,
De lehet az is, hogy éppen csak beszélnek.
Csodálkozva néz a Hold is, mikor feljön:
Nicsak! Ott vannak az emberek a Földön!

Történt az egyik nap egy különös eset:
Reggelre virradva néhány tárgy elveszett.
Dongó volt a káros. Mérges is volt nagyon,
Mert még azt sem tudta, hogy kit üssön agyon.
Este még helyén volt mindegyik szerszáma,
S reggel a legtöbbnek hült helyét találta.

Gyorslábhoz ballagott szörnyű bánatával,
Mondván, hogy leszámol az egész világgal!
Közben a fogait vadul csattogtatta,
Nagyokat fújtatva, bunkóját forgatva.
Még szerencse, hogy a bunkója megmaradt,
Amivel leüti azt a jómadarat!

Kavics lesz a tettes! Bizonyosan ő volt!
Búvóhelye körül este ő csatangolt.
No, de csak lássa meg azt a sunyi pofát;
Beveri a fejét, kiüti a fogát!
Sőt, egyebet is tesz: orrát szétlapítja,
Füleit kitépi, torkát átharapja.

Dongó alig végez ezzel a beszéddel,
Mikor belép Kavics hosszúra nyúlt képpel.
Nyomban előadja, hogy mi történt vele,
Ha nem segítenek, hát elpusztul bele.
Ellopták mindenét! Segítsenek hamar!
Még a bunkóját is elvitte egy cudar!

Dongónak e szóktól leesett az álla.
Ezt a találkozást ő másképpen várta.
Szegény Kavics, neki odalett mindene,
És ő arra várt, hogy leszámoljon vele.
Ki lehet a bűnös? Ki az a gazember?
– És egymásra néz a két károsult ember.

Gyorsláb kiugrott a barlang szája elé,
S két nagyot rikkantott, hogy zeng minden belé.
Távolabb átveszik az éles rikkantást,
Szájról-szájra adva a hívó kiáltást.
Zengenek a hangok, messze-messze szállnak,
És minden eleven embert megtalálnak.

Mozgolódás támad, jönnek az emberek:
Asszonyok, férfiak, gyermekek, öregek.
„Gyorsláb tanyájánál valami nagy baj van”,
Ilyenféle szavak hangzanak a zajban.
Zörögnek a bokrok, népesül a tisztás;
Nem hiába harsant a hívó kiáltás!

Lehetek kétszázan vagy még sokkal többen,
Mikor Gyorsláb hangja keményen megdörren.
Értik minden szavát. (Amennyire szó az.
De ha értik, akkor mindenkinek jó az!)
Ilyen gyalázatos dolog még nem történt!
Ki merte megszegni a le nem írt törvényt?

Ekkor egy vénember lassan előállott,
És kezdi mondani azt, amit ő látott:
„Odúm előtt ültem én, Medvetalp apja.
Fiam vadászni ment valamilyen vadra.
Asszonya is elment, hogy gyümölcsöt szedjen,
Én pedig a fényben melengtettem testem.

Körülöttem csend volt, a szellő sem fújkaált,
S az a fényes meleg jólesően szurkált.
Hát amint ott ülök, nesz ér a fülemhez.
Gondoltam: az asszony vagy Medvetalp lesz ez.
De nem ők neszezték, hanem másvalami,
Figyeljete jó, hogy mit fogtok hallani!

A bozótok közül valami kimászott.
Kétlábú valami, de embernek látszott.
Olyan magunkféle kétlábú valami;
Szóval nem állat volt, ember volt az, vagy mi...
Kezében jókora husángfélét tartott,
De mikor meglátott, gyorsan eliramlott.

Furcsa pofája volt. Sárga volt a bőre.
Megijedt, de én is meghökkentem tőle.
Olyan gyorsan tűnt el, ahogy elém került,
El akartam fogni, de hát nem sikerült.
Én csak ennyit láttam. Többet nem is mondok.
Értse, aki érti ezt az egész dolgot.”

Támadt is morajlás, zúgás-búgás erre.
Némelyik kiabál: „Bunkóra, fegyverrel!”
„Többen is lehetnek, keressük meg őket!
Agyon kell verni a tolvaj vakmerőket!
Ha nem teszünk semmit, akkor egy szép napon
Azok törnek reánk, s minket vernek agyon!”

Gyorsláb intésére elnémul mindenki;
Arra figyelnek, hogy mit fog cselekedni.
Amint csend lett, Gyorsláb azonnal megszólal:
„Öt fiatal vadász induljon Dongóval,
Öt ember Kavicssal, Bunkó másik öttel,
És jöjjön velem is öt fegyveres ember.”

Ment volna mindegyik, de mit lehet tenni,
Gyorsláb kívánságát nem szabad megszegni.
Közben biztatják az egyes csoportokat:
„Alaposan verjék meg a bitangokat!”
Kavicsnak pedig – az elorozott helyett –
Kerítettek másik bunkót az emberek.

Gyorsláb ezek után Kőfej felé fordult,
És így szólott hozzá, mielőtt elindult:
„Amíg távol leszek, te vigyázz a népre!
Neveld őket tovább minden jóra, szépre.
Ha nem térnék vissza, ami könnyen lehet,
Te légy az utódom, töltsd be a helyemet!”

Hajnalfény megremeg a szíve mélyéig,
Hallja a beszédet elejétől végig.
Gyermekeit görcsösen keblére ölelve
Bámul a beszélő, búcsúzó emberre.
Gyorsláb feléje int. Olyan búcsúféle,
Beszédes fény ül ki csillogó szemére.

Ezután elindult a négy kicsi csapat
A felhőkig érő, hatalmas fák alatt.
Szívükben égett az elégtétel lángja,
És a leszámolást mind epedve várja.
Útközben megnézték minden bokrot, követ,
Keresve, kutatva egy áruló jelet.

Kavics kis csoportja keletnek ballagott,
Ugyanakkor Dongó nyugat felé tartott.
Bunkó és öt társa déli irányt vettek,
Gyors láb és csoportja észak felé mentek.
Ő kívánta így, mert északi irányba'
Sok veszedelem vár az emberfiára.

Máskor is bejártak sok-soknapra távot,
De az csak amolyan kis kirándulás volt.
Nem mentek messzire. Miért mentek volna?
Rájuk talált így is egy-egy szarvascsorda,
Vadkecske, vaddisznó. Mindig volt mit enni,
Így sohasem kellett értük messze menni.

Észak felől gyakran mammutok is jöttek.
Igaz, hogy ezeknek nemigen örültek,
Mert ahol elvonult egy hatalmas csorda,
A kisebb vadakat messzire hajtotta.
Bár nem voltak vadak, mégis féltek tőlük,
És minden élőlény menekült előlük.

Kaland a mammutokkal

Ki tudja mióta, ki tudja hány napja
Mendegélt északnak Gyorsláb kis csapatja,
De olyan nyomokra eddig még nem leltek,
Amilyenek után vándorútra keltek;
Hiába fürkészték az idegen tájat,
Olyan emberfélét sehol nem találtak.

Ezen a vidéken – ahová most értek –
Még a fák is mintha kisebbek lennének.
Satnyábbak a bokrok, gyümölcs alig terem,
Ember talán nem is járt még ilyen helyen.
Zordabb a levegő, csípősebb a szél is.
Bátran meneteltek észak felé mégis!

Nagy mocsaras tónak a szélét elérve
Azon tanakodtak, mi legyen ebédre?
Hiszen vadásznának, de nem látnak vadat,
Sőt éhet elűző növényzet sem akad.
Nagy úr az éhezés! A hal is jó lenne.
Nézik is a vizet, hátha akad benne.

Amint ott állanak a mocsaras parton,
Bosszankodva azon, hogy nincs sehol vadnyom;
Valami sötétlik a messze-távolban,
Iramszarvas-csorda lesz az bizony ottan!
Túllesznek ezután a kényszerű böjtön,
Várnak a csordára, hogy közelebb jöjjön.

Jött is az felénk, mint egy sötét felhő.
Már előre örült minden éhes bendő.
Suhogtak a bunkók a levegőt szelve,
Mintha az a csorda már előttük lenne.
Hanem amikor az a csorda közelebb ért,
Elvette a kedvet, elhűtötte a vért.

Gyorsláb jóval előbb figyelt fel a szagra.
Néki idejében elborult az arca,
És mikor a többi rémületbe esett,
Ő már kivezető utakat keresett.
Társainak orra szomorúan lógott,
Mert szarvasok helyett mammutcsorda jött ott.

Gyorsláb felmérte a váratlan helyzetet,
Mindjárt kivezető utakat keresett.
Barlang nincsen sehol, sem közel, sem távol.
A fák is messzire vannak a mocsártól.
Csak egy segítség van: nem lehet más hátra:
Bele kell gázolni abba a mocsárba!

Bele is gázolt mind. Nyakig vízben álltak,
Mikor a mammutok rájuk trombitáltak.
Egyik-másik állat elindult felénk,
És a hat embernek majd megfagyott vérük.
Nem gondoltak, dehogy is gondoltak arra,
Hogy az állatokat kíváncsiság hajtja.

Amelyik elől jött, későn vette észre,
Hogy milyen baj zúdul ormányos fejére.
Mire észrevette a bajt szegény feje,
A puha iszapba nyakig süllyedt bele.
Ment volna a jámbor előre vagy hátra,
De nem bírta, így csak állt búsan trombitálva.

A többi állatnak volt már annyi esze,
Hogy abba a bajba ne másszanak bele.
Úgy nyüzsögtek, mintha arról vitáznának,
Miként segítsenek a pórul járt társnak.
Némelyik vigyázva el is indult arra,
De visszafordultak a biztos talajra.

Lefelé megy a nap, megnyúlik az árnyék,
De az a hat ember a mocsárban áll még.
Mellükig ér a víz, az iszap csak térdig,
Így az életüket már nemigen féltik.
Ott, ahol a mammut nyakig süllyedt bele,
Ott sokkal puhább volt a mocsár fenéke.

Nem vártak hiába. Mire bealkonyult,
Nem tehetett mást a csorda: tovább vonult.
Ők pedig egy kissé fázva és vacogva,
De megkönnyebbülten másztak ki a partra.
Lerázták magukról a vizet, a sarat,
Örülve annak, hogy életük megmaradt.

Látja, nézi őket az elmerült állat,
Ormányával vadul suhintott néhányat.
Forgatta a fejét, bámulta a partot,
Nem hallatva most már semmiféle hangot.
Mintha gondolkozna, mintha fejét törné,
Hogyan mászhatna ki a biztos part felé?

Aztán megkezdődött egy szörnyű küzdelem,
Amit felfokozott a halálfélelem.
Elkezdett birkózni a vízzel, a sárral,
Fújva, csapkodva a hatalmas ormánnyal,
S ha eddig nem is mert lépni vagy fordulni,
Most végre sikerült part felé mozdulni.

Nincs megállás többé! Nosza tovább, rajta!
Az iszapos vizet még jobban kavarja.
Veszettül dolgozik ormánnyal és lábbal,
Hogy megbirkózhasson a vészes mocsárral.
Vergődve, kínlódva tapos, úszik, mászik,
Emlősállat helyett őshüllőnek látszik.

Gyorsláb és társai megdermedve álltak,
Mert ilyen küzdelmet még sohasem láttak.
Nehéz volt e látványt érteni, felfogni,
Hogy az a lomha test így tudjon mozogni.
Nem képzeltek róla ilyen fürgeséget,
De egy mammutnak is sokat ér az élet!

Kétségbeesetten vergődött, küszködött,
Amíg holtfáradtan a parton kikötött.
Gyorsláb emberei ekkor megriadva
Elfutottak, mintha ott sem lettek volna.
Még most is futnának ijedten és vadul,
Ha a kíváncsiság nem lenne nagyobb úr.

A mocsár partjától már messzire jártak,
Amikor lihegve mégiscsak megálltak.
Visszanézegetve az elhagyott helyre,
Szégyenkezés száll a lüktető szívekre.
Hiszen az az állat olyan kimerült volt,
Hogy a fáradtságtól csak lassan cammogott.

Gyorsláb, mikor látta, hogy egyedül maradt,
Szintén nekilódult, de keveset szaladt.
Futhatott volna még, jól bírná tüdővel,
De megállt, ahol a föld tele volt kővel.
Letette bunkóját és e fegyver helyett
Egy nagy kődarabot a földről kézbe vett.

A mammut sem volt rest, elindult feléje,
Hogy azt a vakmerőt mielőbb elérje.
Most a düh hajtotta, vérben forgó szemmel
Végezni akart az ott álló emberrel.
Az pedig állt, és várt előre meredve,
Mintha kőből vésett kemény szobor lenne.

Támad is az állat, megindul veszettül!
Gyorsláb izmos karja a kővel meglendül.
Úgy csapódik a kő a mammut fejének,
Mintha acélgolyót ágyúból lőnének.
Megszédült az állat, támolyogni kezdett,
Gyorsláb pedig újabb hatalmas kőt szerzett.

S mielőtt az állat új erőre kapna,
Azzal a nagy kővel halántékon csapja.
Ettől az ütéstől az állat lerogyott,
De az ormányával még mindig csapkodott.
Gyorsláb öt társa is odamerészkedett,
Ahol a mammut még mindig védekezett.

Csodálják Gyorslábát ebben a nagy harcban,
De ők még nem mernek hadakozni ottan.
Bunkóikat ugyan ütésre lendítik,
De tisztos távolból csak bámul mindegyik.
Mert harcol az állat ide-oda vágva
Ormányával – de csak a semmit kaszálja.

Biztatgatják egymást: oda kéne menni!
Gyorsláb érdekében valamit kell tenni.
Mikor egy magányos ember ilyen bátor,
Szégyen, hogy ők meg csak álldogálnak – távol.
Erre gondolhattak vagy talán erre sem,
De mind azon volt, hogy bajtársán segítsen.

Az állat kábult volt, már-már alig látott,
De az ormányával még mindig kaszált – ott.
Már csak a szimatja vezette, hogy merre
Sújthatna arra a veszélyes emberre.
Ekkor már Gyorsláb öt társa is odaért;
Vívni kell nekik is azért az emberért!

Jobbról is, balról is zuhog már az ütés;
Hat kemény bunkóval folyik a csépelés.
Ormányával csapkod, hátha valakit ér,
De érzi, hogy ez a harc már semmit sem ér!
Kövekkel, bunkókkal verik, ütik, vágják,
Hogy elintézhessék a pórut járt párát.

Sürgős ez a munka, nem lehet megállni!
Mi lesz, ha az állat lábra tud majd állni?
Az elpusztítása így is gondot képez:
Mázsányi köveket vágnak a fejéhez.
Puffannak a kövek... Ez a világ sora.
Ám sokáig bírja a mammutkoponya!

Közben óvja, inti Gyorsláb az öt embert:
Vigyázzanak nagyon! De most mind sokat mert!
Így következett be az a gyászos eset,
Hogy az egyik ember áldozatul esett.
A csapkodó ormány vaktában elérte,
Még csak nem is nyikkant, úgy lett annak vége.

Mire az állatból elröppent a pára,
Sötét éjszaka szállt az elnémult tájra.
És a hat emberből egy üveges szemmel
Nézett farkasszemet a csillagsereggel.
Az öt győztes élő éhes volt és fázott,
De annak az egynek semmi sem hiányzott.

Húsuk van már bőven, mindegyikük enne,
Ha az a művelet olyan könnyű lenne.
Előbb egy késfélét kell kipattintgatni,
Mert így az állatba nem lehet harapni.
Gyorsláb a munkának máris nekikezdett:
Készíti a kőkést a hold fénye mellett.

Messziről vadkutyák ugatnak az éjben,
Egy-egy szárnyas lény is elsuhan a légben.
A mocsár vize is néha meg-megcsobban:
Élőlény van ott is, a hűvös habokban.
Tompán száll felénk egy elnyújtott bőgés,
Míg Gyorsláb kezében alakul a kőkés.

Pattogott a két kő, amint ütögette,
Néha még szikrák is villantak közöttte.
A négy ember nézte ezt a műveletet,
S ha a kő szikrázott, mind majd hanyatt esett.
Csak Gyorsláb volt nyugodt, mert ő régen tudta,
Ha követ csíholnak, gyakori a szikra.

Rövid idő múlva már felfogták ésszel,
Hogy mit akar Gyorsláb azzal a kőkéssel.
Kisebb munka volt a kőkést megcsinálni,
Nehezebb dolog a mammutot felvágni.
De Gyorsláb azzal is könnyen megbirkózott,
S az öt éhes ember vígan lakmározott.

Mikor mindegyiknek elmúlt az éhe,
Lekuporogtak az állat közelébe,
Sőt egész mellé, a bundájához bújtak,
És így szép csendesen reggelig aludtak.
Meleg volt még a test: fűtött, mint egy kályha.
Jó védelmet nyújtott az állat bundája.

Csak Gyorsláb szemeit kerüli az álom.
Hosszan elmélázik életem, halálom.
Lassan odaballag a halott emberhez,
S érzi, hogy a szíve egyre melegebb lesz.
Ott egy kimúlt mammut, itt egy halott ember.
Véres mind a kettő, és a szívük nem ver.

Felfalják majd őket éles fogú vadak;
Emberből, állatból talán csont sem marad.
Miért olyan puha az emberek húsa?
És ott a mammuton minek az a bunda?
A mammut és ember növényeket esznek.
Mért kell a hús némely állatnak, embernek?

Mikor az a fehér valami fog esni,
Miért nem lehet akkor gyümölcsökre lelni?
Miért van az élet? Miért van a halál?
Miért van, hogy minden élő társat talál?
Ezer kérdés nyüzsg, motoz a fejében,
Ott, a halott előtt, a holdfényes éjben.

Nem tudta, hogy miért, nem tudta, hogy mit tesz,
Mikor lehajolt az elpusztult emberhez.
Karjaiba vette, és elindult vele.
(Ez volt a Föld első halotti menete.)
Csak addig cipelte, míg egy gödörre lelt,
Abba helyezte el azt a néma tehert.

Hatalmas köveket hengergetett rája,
Hogy semmi élőnek ne legyen prédája!
Még sokáig állt ott a hideg holdfényben.
Tán könnye is csordult a dermesztő éjben.
A mellét, a szívét nehéznek érezte,
S olyan szomorú volt, mintha ember lenne.

Kerülte az álom azon az éjjelen.
Tűnődött, mélázott a földi életen,
S amíg mélyen aludt mellette négy társa,
A holdfény ezüstös könnyet sírt reája.
Meg-megborzongott a hűvös éji szélről,
S eltemetett társa nem ment ki fejből.

Idegen emberek

Kavics kis csoportja lelkesen baktatva
Törtetnek előre, kelet felé tartva.
Neki bizonyára komoly oka lehet,
Hogy ilyen szapora lábbal jár a menet:
Két nappal ezelőtt olyan vésőt talált,
Amit talán éppen Medvetalp kalapált.

Biztos volt ez a nyom, nem is enged abbul!
A világ végéig megy – vagy azon is túl!
Eszébe jut Dongó, aki szintén káros.
És még őt vádolta! Ez egész világos!
Menni kell előre! Csak menni, csak menni!
Nem enged magára ilyen dolgot kenni!

Nem! Ő nem engedi! Habár Dongó látta,
Hogy neki még sokkal nagyobb volt a kára.
Ámbár gondolhatott Dongó, amit akart,
Azt is, hogy ő minden nyomot összezavart,
De a szerszámokat mégis ő lopta el.
Ezt nem tűrheti egy becsületes kebel!

Ezért szegény Kavics odavolt hát nagyon,
És epedve várta, hogy legyen alkalom
Ezt a szörnyű gyanút tisztázni, felfedni;
Az eltűnt tárgyakat vissza kell szerezni!
Jaj lesz a pimasznak, aki megrabolta!
Csak már ott tartana, hogy markában volna.

Egy dús bokor mellett nyargaltak el éppen,
Mikor odavágott rettentő dühében
Arra az ártatlan, zöldellő bokorra.
Hanem furcsa dolgot érhetett bunkója,
Mert az a zöld bokor akkorát kiáltott,
Hogy mind a hat ember azonnal megállt ott.

A kiáltás után kiugrott valami.
Hű, milyen nagyokat tudott az ugrani!
Kavics sem volt tétlen. Nem várt ő csodára,
Futott, és a többi szintén ment utána.
Ám az a valami sokkal fürgébb náluk,
Hiába dübörög szaporán a lábuk.

Már-már úgy vélik, hogy elég lenne mára,
Amikor kiérnek egy füves síkságra.
Kavicsnak most mintha káprázna a szeme,
Mert már négy ember volt az ő egy embere.
Mivel a többi is látja ezt a csodát,
Még vadabb irammal száguldoznak tovább!

Kavics futás közben hirtelen lehajolt,
Mert a földön ismét újabb bizonyosság volt.
A többi ember is világosan látja,
Ráismernek ők is arra a kőtárgyra.
Az a bőrvágó kés Kőfej remekműve!
Igen, a tolvajlás idegenek bűne!

Ott futnak előttük! Ott van a négy ember!
Akárki láthatja: mind a négy gazember!
Rajta csak, utánuk! El kell őket fogni!
Agyon kell bunkózni, agyon kell botozni!
Most törvény, a törvény: aki kapja, marja!
Előre, előre! Utánuk csak, rajta!

Ha akkor ismerték volna már a métert,
Futottak legalább harminc kilométert.
Kavicsnak már kábul, szédeleg a feje,
De amazok mintha most jönnének bele.
Úgy rohannak, hogy még előnyt is szereznek,
Amitől Kavicsék már-már elcsüggednek.

Nem tudom, mi lenne a nagy futás vége,
Ha Kavics nem kapott volna jókor észbe.
Dühében a kőkést a futókhoz vágta,
És az egyik embert kobakon találta.
Az nyomban elbukott, félig el is kábult,
Ráadásul még a lába is megrándult.

Megpróbál felállni lassan, kínnal, jajjal.
Kavicsék ezt látva nagy örömszivajjal
Még jobban rohannak, ha ez lehetséges,
Mert a zsákmány többé nem lehet kétséges.
Ha a többi három el is fut, odébb megy,
De megmarad nekik legalább ez az egy.

Fut is ama három, nincsen kedvük várni.
Hanem a megsérült nem tud talpra állni.
Rövid idő múlva Kavicsék beérik,
Körülszaglásszák, és álmélkodva nézik.
Olyan magukféle volt – és mégsem olyan.
No, majd bámulhatják odahaza sokan.

Más annak a bőre, karika a lába,
Szögletes és mégis kerek a pofája.
Kopasz volt a feje, sunyin állt a szeme,
Vigyorgott a szája, mégis nyögött vele.
Tömpe volt az orra, kiállott a foga.
Ilyen kétlábút ők nem láttak még soha!

Kavics öt embere bunkókat forgatva
Le akartak csapni arra az alakra.
Kavicsban azonban egy nagy érzés győzött,
Mely minden további dolgot megelőzött.
Maga sem tudta, hogy mit érez a lelke,
De a sérült embert ütni nem engedte.

Hej, pedig benne is nagy volt a kísértés:
Nem ártana egy kis „könnyű testi sértés”.
Bunkója nyelétől viszketett a marka,
Mégis valamitől elgyengült a karja,
S amíg csodálkozott: hová lett a mérge,
A sérült riadtan pislogott feléje.

Haza kell őt vinni. Meg kell jól kötözni!
Gyorsláb tudja majd, hogy mi legyen a többi.
Bőrből hasított szíj mindegyiknél akadt,
Azokkal kötözték meg a furcsa vadat.
Előkerült még egy ellopott kőszerszám,
Új örömet gyújtva Kavics borús arcán.

Hanem a bunkóját hiába kereste,
Mert azt a pórul járt embernél nem lelte.
Talán az a három vitte el magával?
De most nem törődött ezzel a bajával.
Nagyobb gond az, hogy a fogoly nem tud járni,
Pedig el kell vinni, történjen akármi!

Mivel okosabbat nem tudtak kisütni,
Belenyugodtak, hogy vállukon kell vinni.
Erősen megdagadt annak rándult lába,
Hogyan is mehetne, ha nem állhat rája?
Úgy indultak vissza örömhangok mellett,
Hogy felváltva vitték a kényszerű terhet.

Annyira örültek annak a zsákmánynak,
Hogy még azt sem nézték, merrefelé járnak.
Vagy ha nézték is, de arra nem figyeltek,
Hogy az elszököttek miben mesterkedtek.
Nem futottak azok valami messzire,
Hanem elbújtak a mellig érő fűbe.

Amikor Kavicsék bokros helyen jártak,
Akkor jöttek rá, hogy súlyosan hibáztak.
A bozótok közül az a három ember
Lecsapott reájuk husángfegyverekkel.
Terhüket ledobva ők sem tétováztak,
S a támadók között csúnyán széjjelvágtak.

Fejekre ütöttek, de csak óvatosan,
Így is mind a három földre hullott nyomban.
Nem akarták őket végleg agyonverni,
Négy eleven foglyot kívántak szerezni.
A cipekedéshez egyiknek sincs kedve,
Ezért csak kimérten csaptak a fejekre.

Rövid idő múlva mind a három ember
Egymáshoz volt kötve a bőrkötelekkel.
Kissé kókadozva imbolygott a fejük,
Míg helyre nem billent szédült eszméletük.
Közben egy-egy ütést még kimértek rájuk,
Hogy jobban tisztuljon ködös koponyájuk.

Kavics azt a néhány ütést most nem bánta,
Mert kedvenc bunkóját végre megtalálta.
Az egyik támadó azzal hadakozott,
De nem ismerte a harci módozatot.
Más a bunkónak és más a husáng csele,
Ezért a támadó nem boldogult vele.

Elindultak ismét zúgva és zszibongva,
Megelégedéssel gondolva a harcra.
Most a sérült fogoly sem rótt terhet rájuk:
Vigye az a három, hiszen a komájuk.
Vagy ha nem komájuk, akkor is vihetik,
Mert a cipelésből elég volt már nekik.

Hosszú út állott még előttük hazáig,
Pedig milyen hamar jutottak idáig,
Mivel a foglyokra is kellett ügyelni,
Csak lassacskán tudtak hazafelé menni.
Közben egy új, kisebb kalandjuk is akadt,
Amitől kedvüknek majdnem vége szakadt.

Mikor rájuk borult a fekete este,
És pihenni vágyott minden ember teste;
Nyugovóra tértek, lepihent a tábor.
(Egy vén, lombos fa volt fölöttük a sátor.)
És hogy meglepetés reájuk ne törjön,
Kisorsolták azt, hogy melyikük őrködjön.

Végtelen az éjjel, ha őrségben állnak;
Nehéz dolga van a fáradt szempilláknak.
Hiába küszködött az őrt álló ember,
Nem bírt megbirkózni a fáradt szemekkel.
Lassan lecsukódott fáradt szempillája,
S mint a többire, álom szállott rája.

Hanem a foglyok már régen erre vártak,
Mert nem aludtak, csak alvást szimuláltak.
Öröm ragyogott fel a sunyi szemekben,
S készülődni kezdtek a szökéshez – menten.
A sérült fogoly is lábra tudott állni,
Nesztelenül kezdett odébb sántikálni.

Bár egymáshoz voltak kezeik kötözve,
Szabad a lábuk, hát eltűnnek örökre.
Szedték is lábukat, óvatosan lépve.
(Ha őrzőjük látná, hej, de nagyot nézne!
Olyan jóízűen alszik az a jámbor,
Hogy kifuthatnának tőle a világból.)

Kavicsnak valami nyomasztó álma volt,
Talán mert most jött fel és rásütött a hold.
Vagy az ősi ösztön dolgozhatott benne,
Ami szemeiből az álmot kiverte.
Felnýtva szemeit elrikkantja magát,
Mert a négy fogolyból még egy embert sem lát.

Halk volt a rikkantás, alig ütött lármát,
Mégis elzavarta az öt alvó álmát.
Még vibrál az álmom hunyorgó szemükben,
De már talpon vannak, bunkókkal kezükben.
Az eltűnt foglyoknak hűlt helyüket látva
Kavicsra figyelnek, utasítást várva.

Kavics egy ideig az éjbe szimatolt,
Majd mikor orrához ismerős szag hatolt,
Belevágtatott a hűvös éjszakába,
Intve a többinek: jöjjenek utána!
Futó lábak nesze szállt feléjük néha,
Amiből tudták, hogy nincs messze a préda.

Torony irányába vágattak előre,
Taposva gödörbe, fűre, gallyra, kőre.
(Ej, de mit beszélek: hol volt akkor torony?
Mégis úgy rohantak, amint fentebb mondom.)
Jó irányba mentek, jó volt az a mérték,
Mert a négy szökevényt hamar utolérték.

Kavics – hogy egy kissé csillapodjon mérge –
Oda-oda koccint a foglyok fejére.
Dühös volt magára az elaludt őr is,
S hogy vigasztalódjon: ütögetett ő is!
Persze ezek után még jobban vigyáztak,
Mikor pihenőre ismét letanyáztak.

Ha eszébe jutott Kavicsnak az eset,
Elborult az arca mindig egy keveset,
De ha el is borult, úgy könnyített magán,
Hogy végigsuhintott valamelyik pofán.
Hasznos volt azért is minden egyes ütés,
Hogy el ne felejtsék: nincsen menekülés!

Dongó beszámolója

Hajnalfény az egyik napsugaras reggel
Tanyájuk előtt ült a kicsi gyerekkel.
És amint üldögél, amint ott időzik,
Gyermeke jövőjén hosszan eltűnődik.
Miként a nap, mikor egy felhő takarja,
Felderül, majd ismét elborul az arca.

Milyen lesz, ha megnő? Gyáva-e vagy bátor?
Vajon mit örököl kiváló apjától?
Ha elérkezik az avatás ünnepe,
Tehetsége után mi lesz majd a neve?
Abban reménykedik, hogy fia legalább
Olyan lesz idővel, mint amilyen Gyorsláb.

Bizony, rendkívüli lény az ő embere!
Nem is tud senki sem versenyezni vele.
Eszes is, bátor is! És a gyorsasága
Olyan, hogy a szélvész csak kullog utána.
Az ilyen emberre büszke lehet nagyon,
Ki is mutatja, ha adódik alkalom!

Lám, Kőfej neve is onnan keletkezett,
Hogy senki sem viselt olyan kemény fejet.
Barlangjában egy nagy szikla esett rája,
Mégsem tört be attól kemény koponyája.
Erős csattanással, darabokra törve
Hullott az a nagy kő fejről a földre.

Ezen kívül még egy dolog jellemezte:
Amit látott, hallott, sosem felejtette.
Mint lexikonokban, mik le vannak írva,
Minden úgy maradt meg fejébe ragadva.
Ha idézni kellett valamit a múltból,
Számot tudott adni minden kis dologról.

Medvetalp olyan volt, mint egy lomha medve.
Csak az egyik talpa hármat is kitenne.
Nyögött még a föld is, ahová ő lépett,
Lába alatt sárga lett a zöld növényzet.
Még a kemény kő is porrá vált alatta,
De észre sem vette rettenetes talpa.

Bunkónak kemény és szívós volt az ökle.
Ismerte mindenki, tartottak is tőle.
Amikor vadásztak, láthatták eleget
Ökleit használni a bunkója helyett.
Betörte azokkal sok vadnak a fejét,
Így érdemelve ki különleges nevét.

Dongónak pontosan olyan volt a hangja,
Hogy még a dongók is álmélkodtak rajta.
Ha örült, ha búsult: zümmögött, dünnyögött.
De másban sem maradt el a többi mögött.
Akár öröme volt, akár bánat érte,
Egy kis zümmögéssel hamar elintézte.

Kavics barátunknak is volt sok erénye,
De furcsa tény miatt tett szert a nevére.
Már gyermekkorában kavicsokkal játszott,
S úgy dobott célba, hogy egyszer sem hibázott.
A többiek előtt volt is becsülete;
Ebben egyikük sem mérkőzhetett vele.

Sorba mindegyik így lett elnevezve;
Ki ezért, ki azért érdemet szerezve.
És akikben nem volt különleges érdem,
Azoknak a nevét nem tudhatom én sem.
De hiszem, hogy akik Gyorsláb körül éltek,
Ott minden embernek egy nevet kimértek!

Az asszonyok körül másképp állt a dolog,
Mert ahol nő van, ott minden másképp forog.
Amíg lányok, addig nemigen van nevük,
Leendő párjuknak kell törődni velük.
És amilyenek a leendő férj látja,
Azt a legjobb nevet ruházza reája.

Ezek motozgattak Hajnalfény fejében,
Amint ott üldögélt a reggeli fényben.
Azután másfelé fordult gondolata:
Merre járhat Gyorsláb? Nem történt-e baja?
Csak újra láthatná, csak már itt teremne!
Mennyire örülne, milyen boldog lenne!

Messziről zsibongás, lárma kerekedik.
Emberek futkosnak, kíváncsi mindegyik:
Miért az a hűhó, miért az a lárma?
Mennek, rohannak a hangok irányába.
Hajnalfény is indult, arrafelé tartott,
Amerről a lárma, zsibongás hallatszott.

„Jaj, mi történhetett? Meg kell nézni, mi van!
Talán megérkezett az én kedves uram?!”
Minden lépésénél ezeket gondolta
Hajnalfény, míg szívét kétség marcangolta.
Lelkében öröm és aggodalom égett,
Remegett a lába, mégis gyorsan lépett.

Nem történt semmi baj! Azért van a lárma,
Mert Dongó érkezett vissza – és öt társa.
Mindenki kérdezi, mindenki faggatja:
Mit látott, merre járt? Mind tudni akarja.
Dongó beszélt volna, de mégis úgy véli:
Gyorsláb előtt illik mindent elbeszélni.

Mikor megtudta, hogy Gyorsláb még nincs itthon,
(Mondták az emberek, és mondta az asszony.)
Gyorsláb tanyájánál – a tisztást elérve –
Belekezdett mégis lassan a beszédbe.
Szájtátva hallgatták. Ott volt minden élő,
S különös dolgokat mondott a beszélő:

„Sok-sok napja mentünk” – így kezdte, s öt társa
Igazolásképpen bólogattak rája.
„Nyár van, mégis fehér, nagy hegyeken jártunk.
Vacogott a fogunk, fázott kezünk, lábunk.
Zörgő, fehér folyót is láttunk nemegyszer.”
(Honnan tudta volna Dongó, hogy az gleccser?)

„Ijesztőek voltak azok a nagy hegyek,
Társaimmal mégis csak előre megyek.
Nagyon elfáradtunk, éhesek is voltunk,
De amíg csak bírtunk, tovább bandukoltunk.
Az egyik hegyről le, föl a másik hegyre,
Ám nem leltünk sehol semmi élelemre.

Néha elejtettünk valami állatot,
De olyan kicsi volt, hogy mit sem számított.
Bizony tovább korgott mindegyikünk gyomra,
Hiába figyeltünk komolyabb vadnyomra.
Egy marék virágot mutatott most Dongó.
(Havasi gyopár volt – vagy ahhoz hasonló.)

Hiszen itt is van tél, ahol ők tanyáznak,
Ám hosszú ideig örülnek a nyárnak.
Egy-két hónap csak, de alig hullik „fehér”,
Tovább él a növény, nem fagy el a gyökér.
De valami abból mégis igaz lehet,
Ahogyan elmondta Dongó azt a telet.

Lassan oszladoznak, elég is ez mára,
Hanem ismét kitör valamilyen lárma.
Hej, milyen nap van ma?! Kavicsék érkeznek.
Nem egyedül jönnek, foglyokat vezetnek.
Nyomban visszafordul az induló tömeg:
„Ha eddig itt voltunk, őket is nézzük meg!”

Kavics széles kedve hamar alábbhagyott,
Mikor megtudta, hogy Gyorsláb még nincsen ott.
Pedig egész úton arra volt kíváncsi:
Hogyan fog majd Gyorsláb a foglyokkal bántani.
Csak akkor tért vissza némileg a kedve,
Mikor rákoppintott az egyik emberre.

Rosszul cselekedte Kavics ezt a dolgot,
Mert a tömeg most a foglyaira rontott.
Kavics suhintását jeladásnak vélték,
Hát ők is ütötték őket, ahol érték.
Azok pedig félve, összehúzott nyakkal
Azt hitték, hogy nyomban mind a négyük meghal.

Kavics – látva ezt a nem várt fordulatot –
A rendcsináláshoz máris nekifogott.
Hiába volt minden, elveszett a hangja;
Nincsen senki, aki felfigyelne arra!
Kőfej is igyekszik rendet teremteni.
Meddő dolog az is, nem hallgat rá senki!

Most már dühbe borult. Ütni-vágni kezdett,
Hogy helyrebillentse a megbomlott rendet.
Senki sem értette, hogy Kőfej mit akar,
És még veszettebbül tombolt a zűrzavar.
Mikor úgy látszott, hogy reménytelen minden,
Egy asszony lép közbe, hogy rendet teremtsen.

Hajnalfény szólalt meg. Ő, a gyenge asszony
Szól az emberekhez kedves, szelíd hangon.
Olyan volt az a hang, mint a tavaszi szél,
Néhányan már hallják és értik, mit beszél.
Lassan csendesedik a féktelen lárma,
Gyorsláb asszonya szól, hallgatni kell rája!

Nem oktatta senki őket jómodorra,
De mégis hallgattak arra az asszonyra.
Talán sosem lenne a zavarnak vége,
Ha ebben a percben más asszony beszélne.
Hamarosan csend lett, elnémult mindenki,
Nem is bántja most már a foglyokat senki.

Kavics is, Kőfej is csúnyán meg lett tépve,
De most az a fő, hogy csend és rend lett végre.
A négy fogoly pedig bámul, és nem érti,
Hogy az a két ember őket miért védi?
Hiszen Kavics eddig sokszor rájuk vágott...
A fene sem érti ezt a mulatságot.

Hátrább húzódik a tömeg rendben, szépen,
Csak az idegenek maradnak középén.
Kőfej a foglyokhoz szól – valamit kérdez.
De nem ért egyik sem ahhoz a beszédhez.
Kaffognak, gügyögnek – hogyan, hiszen félnek,
Ám senki sem érti azt, hogy mit „beszélnek”.

Ezek után Kavics rendben előadja,
Hogy miképpen folyt le ez a nagy kalandja.
Majd felmutatja a megkerült tárgyakat.
Nyomban felismeri Kőfej is azokat.
Ott van a bunkó is! Lám, az is megkerült!
Örültek, hogy minden ilyen jól sikerült.

Befejezésül még Kavics annyit mondott:
Ő Gyorslábba bízta a további dolgot.
Okosabbat Kőfej sem tud kitalálni;
Gyorsláb visszatértét meg kell nekik várni.
Végezetül Kőfej arról intézkedett,
Hogy a négy fogolynak készítsenek helyet.

Két-két ember álljon éjjel-nappal poszton,
Nehogy valamelyik fogoly megugorjon.
El kell látni őket étellel, itallal,
Száras fűből készült puha derékaljjal.
Így kell bánni velük, amíg Gyorsláb megjön,
Mert nem akarja, hogy egy is megdögöljön.

Az már nem volt gond, hogy kit állítson őrnék;
Ott akarnak lenni százan is – elsőeknek.
Sikerült azonban ezt is megoldani,
Bár nem volt egyszerű, azt be kell vallani.
Kőfej akarata végül mégis győzött,
S ha nehezen is, de minden rendeződött.

Mikor elvezették a négy furcsa foglyot,
Az összegyűlt nép is lassan széjjeloszlott.
Sokan ballagnak az idegenek után,
Nézve, hogyan mennek félénken és sután.
Közben egymás között arról is beszélnek:
Honnan jöttek elő ilyen teremtmények.

De nézzük Hajnalfényt, ezalatt mit művel?
Ott van tüzük mellett, ott játszik a tűzzel.
Ha jobban megnézzük, bizony ő nem játszik,
Még ha az messziről játéknak is látszik.
Húst süt a foglyoknak Gyorsláb kedves párja,
Hogy még méltóbb legyen az asszony név rája!

Nem tudom, mi fordult meg abban a fejben,
Amíg a foglyoknak húst sütött a tűzben,
De amit ő érzett – több százezer éve –,
Kevés embernek van a szívébe vésve!
Az a nemes asszony olyan lelket őrzött,
Amivel sok mai embert megelőzött!

Egy szomorú és egy vidám visszatérés

Egyik napon Gyorsláb szintén megérkezett,
De úgy jött, mint aki súlyosan vétkezett.
Hatan indultak el, és most öten vannak.
Egy ember hiányzik, régen vége annak.
Mit mond, ha a halott asszonya megkérdi:
Hol van az embere? Hol van az a férfi?

Nehéz volt a szíve, ez a dolog fájt ott!
Magát okolta, hogy jobban nem vigyázott.
Talán így, talán úgy? Igen, minden talán,
Most már nem segíthet az elpusztult baján.
Ezen emésztődött hazafelé menet.
Ki tudja, hogy szegény Gyorsláb mit szenvedett?

Hajnalfény örömmel futott emberéhez;
Sok dologról beszél, de még többet kérdez.
Mutatja: „Lám itt van ez a kicsi gyerek”.
De Gyorsláb szemei csak tompán fénylenek.
„Ki bántott? Mi történt?” – Az ember csak hallgat.
Az a nehéz érzés nem ismer irgalmat!

Sejtette mindenki, hogy mi történhetett:
Ha öten érkeztek, egyik odaveszett.
Itt van az asszony is, aki várt reája,
És már kérdezi is: „Hol maradt a párja?”
Gyorsláb kísérei beszélni kezdenek,
Amiből először keveset értenek.

A mammutkalandot egyszerre négy fűjja,
Mindegyik azt hiszi, hogy ő jobban tudja.
Kifogy a levegő mind a négy tüdőből,
Azután elkezdik mondani előlről.
Végül megértik, hogy egy hatalmas mammut
Csukta be örökre azt az „életkaput”.

Megszólal Gyorsláb is, de csak halkán szólal;
Nehezen birkózik minden egyes szóval:
„Hallottátok, miként történt e bús eset,
Amin segíteni többé már nem lehet!
De amíg e nőnek nem lesz másik párja,
Gondoskodom róla, vigyázok reája!”

(Azon, hogy tetszett-e vagy sem ez a beszéd,
Hiába is törné valaki a fejét.
Akkor még hajnal volt: az ember hajnala!
De így végződhetett az a tragédia.
Ami pedig Gyorsláb jellemét illeti:
Én mély hódolattal hajtok fejet neki!)

„Ti is jól tudjátok – beszél Gyorsláb halkán –,
Nehéz ott az élet, ahol nagy hideg van.
Néhány mammut néha ide is vetődik,
De ott óriási csordákba verődik.
Mentünk volna tovább, de nem volt értelme;
Nem leltünk semmilyen idegen emberre.

Így is odaveszett az egyik emberünk,
És még talán több is, ha messzebbre megyünk.
Azért vetettem a portyázásnak véget,
Mert nem vállalhattam több felelősséget.
Hiszem, hogy mindenki, aki szavam hallja,
Ebben e dologban igazamat vallja!”

Mikor befejezte Gyorsláb e beszédét,
Előállt Kőfej, hogy átadja tisztségét.
Kavics is megszólal, és örömmel mondja:
Megvan a bunkója, és van néhány foglya.
Elmondja Dongó is, hogy ahol ők jártak,
Nagy hegyeket, jeget és havat találtak.

Bunkó még nem jött meg! (Talán nem is élnek.)
Mi lehet velük, kik elindultak délnek?
Gyorsláb úgy döntött, hogy néhány napig várnak,
Azután annak is a végére járnak.
Az a feladat majd Kőfejre fog várni,
Hogy milyen módon tud reájuk találni.

Az elfogottakat is most hozzák éppen.
Ideje, hogy Gyorsláb fölöttük ítéljen!
Jó lenne még azt is elintézni mára,
Hiszen elég régen váraкоznak rája.
Előre tuszkolják a négy riadt foglyot,
Akikkel e percben az egész föld forgott.

Nézi őket Gyorsláb: „Emberfélék ezek,
S ha emberek, akkor különös emberek.”
Azok meg remegtek végzetükre várva,
Egyik lábukról a másik lábra állva.
Szaporán pislogtak. Riadtan és félve
Nézegettek Gyorsláb tiszta, két szemébe.

De Gyorsláb hiába kérdezgetett tőlük:
Egy értelmes hang sem buggyant ki belőlük.
Gagyogtak, makogtak... Gyorsláb nagyot nézett.
Beszéd ez, ha nem is érti e beszédet.
Sokáig szótlanul járja őket körül;
Titok ez, de majdcsak valahogy kiderül.

Furcsa gondolatok suhantak agyán át:
Másféle ember is éli a világát.
Másfélék, mint akik körülötte élnek,
Más az alakjuk, és másképpen beszélnek.
Jó lenne tudni azt, hogy mennyien vannak,
Hol van a tanyájuk, merrefelé laknak?

Csendben voltak, akik körülöttük álltak,
Azok most egy kemény ítéletre vártak.
Gyorsláb pedig halkan ítélezni kezdett:
„Le a kötelekkel! Nincs értelme ennek!”
Azonnal leszedték a szíjakat róluk,
Bár e művelettől megnyúlott az orruk.

Gyorsláb most felemel egy bunkót és vésőt,
Majd kevés szavakat mondva, mint kísérőt,
Inkább mutogatott, s úgy magyarázta,
Hogy azt a két tárgyat miképpen csinálta.
Bíztatja is őket: rajta, hozzáfogni!
Tanulni nem szégyen, de csúf dolog lopni!

Mintha értené a négy idegen ember,
Munkába kezdtek az otromba kövekkel.
Így tanítja Gyorsláb őket minden jóra,
Azok hallgattak is a tanító szóra,
Csak a tűzzel nem ment a barátkozásuk.
(Ez volt a szerencse, amint később látjuk.)

Nem panaszkodhattak semmire a rabok.
Mikor látták azt, hogy teljesen szabadok,
Vidámabbak lettek, jókedvre derültek,
De azért mindenkit messzire kerültek.
Gyorsláb reménykedett: ha ma nem, hát holnap
A többi emberrel majdcsak összeszoknak.

Hiába számított, hiába várt erre,
Mert egy napon már csak hűlt helyüket lelte.
„Biztos hazamentek” – elintézte ezzel,
Mégis viaskodott baljós sejtelemmel.
Elkövetett értük mindent, amit lehet,
Miert is bántaná a lelkiismeret?

Nem volt sok ideje magában rágódni,
Mert Kőfejnek ma kell útjára indulni.
El kell látni őket néhány aprósággal,
Ha egyébbel nem is, egy-két jó tanáccsal.
Csak bunkók kellenek, no meg néhány kőkés.
Ennyiből állott az egész készülődés.

Gyorsláb kijelenti: öt ember kevés lesz,
Hátha útjuk közben valamilyen vész lesz.
Kőfej erősködik, mégis enged végre,
S tíz emberrel készült elindulni délre.
Éppen indulnának, de ebben a percben
Vidám kiáltozás hangzik füleikben.

Ez Bunkóék hangja! Halljátok, emberek,
Milyen jókedvűen, biztatón zengenek?
Bizony ők érkeztek. Sok eléjük rohan.
Nincsen semmi bajuk, jönnek mind a hatan.
Messziről hallatszik Bunkó kurjantása.
Innen is, onnan is felelgetnek rája.

Gyülekeznek már az ismert tisztás körül,
Gyorsláb tanyájánál, és mindenki örül.
Hogyne örülnének! Már azt hitték, baj van,
És éppen ők jönnek a legvidámabban.
Furcsa állatot hoz a hátán az egyik.
„Mi az? Milyen állat?” – kérdezi mindegyik.

Bunkóék a tisztás közepére érve
Rámosolyognak az odatódult népre,
Majd azt az állatot a földre vetették,
Ami nagyot huppant. Volt egy kis ijedség.
De elmúlt hamar, mert mindenki látja,
Hogy nem állat az, csak annak a bundája.

Bunkó beszélni kezd: „Sok-sok napja mentünk,
Amikor egy csodás vidékre érkeztünk.
Más a fű, a bokor, más fák nőnek arra,
Vadászni is könnyebb az ott élő vadra.
Nem fut el az állat, inkább közelebb jön,
Mintha arra várna, hogy az ember üssön.

Le sem tudnám írni mindegyiknek képét,
Azok az állatok annyira másfélék.
Sokat elejtettünk. Volt ott nagyobb, kisebb,
Azoknak a húsup sokkal ízletesebb.
Nem olyan rágósak, mint amit itt eszünk.
Errefelé olyan vadakat nem lelünk.

Hát még a gyümölcsök! Annyi, mint a tenger.
Olyan finomakat nem evett még ember.
És hogy elhiggyétek – rámutat a bőrre,
Ami, mint egy állat, ott hevert előtte –,
Hoztunk gyümölcsöket, mert ez az állat, ni:
Egy bundából készült zsákféle valami.”

Morajlás, zúgás száll fel a sokaságból,
Mikor Bunkó mindent kirámol a zsákból.
Kisebbek, nagyobbak, pirosak és sárgák.
Hirtelen ki tudná azok színét, számát,
Amiket kiraktak a tisztás közepén?
Mondják is, hogy Bunkó milyen derék legény!

Egyiknek a héja, másiknak a bele
Az, ami ehető, zamatos csemege.
Mit, hogyan kell enni, Bunkó mutogatja,
Mikor mindegyiket Gyorsláb elé rakja.
Ő is kóstolgatja, mindenki figyeli,
Látják is rajta, hogy igen ízlik neki.

A többi ember is végigkóstolgatja;
Jutott mindegyiknek egy-egy kis falatka.
„Hu, hu!” – ilyen hangok szállnak innen-onnan,
Ami azt jelenti: minden nagyon jól van!
Ez a kóstolgatás hamar végéhez ér,
Hát tovább figyelik, hogy Bunkó mit beszél.

Ő pedig nem mondott többet már, csak ennyit:
„Olyan emberfélét nem láttunk semennyit.
Bár sokkal melegebb, jobb idő jár arra,
Mégsem leltünk rá a keresett bitangra.
Ha van is a földön olyan élő, mint mi,
Azokat másfelé kellene keresni!

Ezért visszajöttünk. Döntsetek felettünk:
Helyes, vagy nem helyes, amit cselekedtünk?”
„Jól tettétek, Bunkó! – felel Gyorsláb rája. –
Amit végeztetek, mindenki csodálja.
Meglett a tolvaj is. Nem egy, de négy ember!
Csakhogy már megszöktek, eltűntek egy reggel.

Élnek rajtunk kívül másfelé is népek.
Akiiket elfogtunk, nem valami szépek.
Szavukat nem értjük. Messziről jöhettek.
Talán vadat űztek, és idetévedtek.
Az elfogásuk Kavicsék érdeme,
Mivel odébb álltak, ne törődjünk vele!”

„Ne törődjünk vele!” – Gyorsláb így mondotta,
De lehet, hogy mégis másképpen gondolta,
Mert amikor leszállt az esti sötétség,
Felütötte fejét szívében a kétség.
Valami bántotta. Talán rosszul tette,
Hogy azt a négy embert szabadon engedte?!

Mióta öt helyen ég az őszi máglya,
Őrszemek vigyáznak mindenütt rája.
Igen, vannak örök most már éjjel-nappal,
Mert rájuk törhetnek rengeteg csapattal.
Mekkora törzs lehet? Vajon hányan vannak?
Nem volt már nyugalma – befellegzett annak!

Így gyötrődött Gyorsláb hosszú éjszakákon,
Messzire került szemeit az álom.
Hiába akarta e gondot elvetni,
A szökött foglyokat nem tudta feledni.
Hiába is múlt az idő fölött,
Ez a nyugtalanság csak tovább gyötörte.

Férfiavatás

Beköszöntött a tél, lehullt az első hó.
De jó, hogy van tüzük: meleg minden kuckó.
Gyorsláb kisütötte még a tél elején,
Hogy ott égjen a tűz barlangja közepén.
A többi is így tett, s megtanulták hamar:
Ha vigyáznak, akkor nem lesz a tűzzel baj.

Amikor éhezés köszöntött a népre,
Közösen mentek a barlangi medvékre.
Azok nem tudták, hogy mi a téli álom,
Télen is mászkáltak, még jobban, mint nyáron.
De a tűztől féltek, s ez volt a szerencse,
Mert a barlangokba nem mászott be egy se.

Most már nem kellett a tanyát befalazni,
Elég volt egy égő hasábot felkapni.
Ha a medve előtt egy ilyen fa égett,
Dörmögött egyet, és gyorsan tovább lépett.
Ha volt elég húsup, hagyták odébb állni,
Hiszen az máskor is rájuk tud találni.

Csak rövid ideig tartott akkor a tél,
Mégis hosszú annak, aki mindig henyél.
Gyorsláb most sem tétlen, amint éppen látjuk,
Valami különös munkában találjuk.
(Tétlenségben élni a bárgyú nem szenved,
De a nyugtalanság pihenést nem enged.)

Nézzük csak meg jobban, hogy mit művel Gyorsláb!
Most állítja össze az első kőbaltát!
Ki van már faragva egy nagy bunkó feje,
És egy éles követ most rögzíti bele.
Erős bőrcsíkokkal jól odakötözi,
Ilyen komoly fegyvert nem látott még senki!

A többi ember is lassan megtanulta,
Hogy miképpen készül az ilyen kőbalta.
Amikor hús kellett, kiállta a próbát,
Múltán használhatták az első kőbaltát.
Néhány jól kiszabott, kemény ütés kellett,
S a kiszemelt állat máris felhempergett.

(Nagyot lépett ismét előre az ember,
Mert az volt akkor a legmodernebb fegyver.
Nem tudhatom, hogy az az állat mit érzett,
Amelyik ettől a fegyvertől elvérzett.
Megvigasztalódott-e halálos búja,
Hogy ő volt e fegyver első „vértanúja”?)

Egy medvét ejtettek el az egyik helyen;
Kell, hogy a medvének több érdeme legyen!
Egy ifjú ember lett kijelölve mára,
Névadó ünnepre, férfiatásra.
A nép gyülekezik már a medve körül.
Nagy látványosság lesz, hát mindenki örül.

Közeleg Gyorsláb is, s hogy ne legyen hátul,
Az az embergyűrű előtte kitárul.
Ott van az ifjú is, a mai nap hőse,
Mindegyik embernek régi ismerőse.
Hogy nem említettem, ez nem az én hibám,
De még nincsen neve, ez az oka csupán.

Pedig Bunkó öccse, édes tejtestvére.
Most fog bizonysgot szolgálni egy névre!
Dárda lesz a neve, akárki meglássa,
Ha a jelzett próbát emberül megállja.
Izmos, kemény ifjú. Tűz lobog szemében.
Látszik is rajta, hogy nem érheti szégyen.

(Hegyes farudakkal gyakran dobált célba.
Talán vadászott is ilyen módon néha.
Eddig nem akarta, hogy valaki lássa,
Miféle új dolog az ő tudománya.
Most az avatásnál láthatja mindenki,
Hogyan kell a dárdát pontosan elvetni.)

Gyorsláb a medvétől jó néhányat lépett.
(Az a néhány lépés kitett ötven métert.)
Azután az ifjút odaállította,
Hogy honnan dobjon a medvére – mutatta.
Egy nyaláb farudat helyeztek melléje,
Amikből most egyet felvett a kezébe.

Meglendül a nagy rúd, feszül minden izom;
Zúgva száll előre az a hegyes szigony.
Suhog a levegő, nem hallatszik egyéb,
Minden ember némán mereszi a szemét.
Még lélekzetet is alig mernek venni,
Hátha az a sóhaj is bajt talál tenni!

Bunkó is ott izgult a többiek között,
Homlokán csillogó verejték gyöngyözött.
Látja repülni az elhajított dárdát,
S az egyik kezével befogja a száját.
Azért kell az a kéz most azon a szájon,
Nehogy izgalmában egy nagyot kiáltson.

Most egy halk sóhajtás érkezik füléhez,
Ugyanakkor erős lehetetet érez.
A mögötte álló ember sóhajt egyet.
Bunkónak ez sok volt, ennél több sem kellett!
Szabadon volt neki még a másik keze,
Betapasztotta hát azt a száját vele.

Ám amaz nem bánja, vagy nem veszi észre;
Ki figyelhetne most más ember kezére?
Ritka és izgalmas az ilyen pillanat,
Másfelé figyelni nem lehet, nem szabad.
Most egy csak a fontos: nézni kell előre!
Így komolyabb dolog nem is lett belőle.

Tompa puffanással ér célhoz a dárda,
És a kimúlt medvét derékon találja.
Úgy rezeg a fegyver kimeredő vége,
Mintha egy nagybőgő brummogva zenélne.
Lett is erre olyan ujjongás és láрма,
Amit ki sem bírna egy mai dobhártya.

Dárda pedig áll, és csendesen mosolyog,
Mintha azt mondaná: semmi ez a dolog!
Majd ünnepi arccal indul a medvéhez,
És odamutogat az egyik szeméhez.
Megértik őt nyomban, hogy mit akar azzal.
Dehogy talál oda egy hegyes farúddal!

Ismét ott áll Dárda az előbbi helyen,
Hogy egy másik rudat a kezébe vegyen.
Alig emeli fel, keze már is lendül,
Repül ez a rúd is – tán még veszettebbül.
Jaj, ha elhibázza! Nem kell úgy sietni!
Nem fog az a dárda pontos célba menni!

Dehogy hibázta el! A céljához érve
Beleállt az állat kijelölt szemébe.
A többi rudakat gyorsabban dobálja,
Mégsem akad egy sem, amelyik hibázna.
Olyan most már az a teleszurkált medve,
Mintha egy hatalmas tüskés disznó lenne.

Ha az előbb lárma, ujjongás volt vagy mi;
Ami most tört ki, azt nem lehet leírni.
Gyorsláb is mosolyog ifjú emberére,
Mintha azt mondaná: „Ember lettél végre!”
S hová legyen Bunkó széles jókedvével?
Alig bírt betelni ünnepelt öccsével.

Első csata a Földön

Eljött a tavasz is észrevétlen, rendben.
(Múlik az idő is a történelemben.)
Gyorsláb kisfia is vígan tipeg, gagyog.
Hajnalfény szemében büszke öröm ragyog.
Csak embere arca borongós és komor,
Még most is kísérti a négy szökött fogoly.

Nem tud szabadulni egy nehéz érzéstől:
Valami bajtól tart, ismeretlen véstől.
Mosolyog minden a tavaszi időben,
És mégis valami van a levegőben.
Hiába mosolyog Hajnalfény is rája,
Attól sem derül fel komorló orcája.

Bekövetkezett a baj is egy reggelen.
Gyorsláb előtt Kőfej lihegve megjelen:
„Baj van, Gyorsláb, baj van! Legalább is az lesz!
Kiáltsd a vészjelet mindegyik emberhez!
Az imént itt fent, a magas dombon álltam,
És egy embertömeg közelgését láttam.”

Gyorslábnak több sem kell. Egy hosszú ugrással
Kint van a barlangból, s éles kiáltással
Elereszt egy zúgó, rettenetes hangot,
Mintha rángatnának egy nagy vészharangot.
Azok, akiknek szól, fegyverükhöz kapnak,
S a hívóhang felé azonnal rohannak.

Gyorsláb néhány szóval máris intézkedik.
A kevés szóból is sokat ért mindegyik.
„Jöjjenek gyorsan a nők, gyerekek, vénék!
Az én barlangomban mindnyájan elférnek.
Aki pedig harcos, az mind fegyvert fogjon!
Közeledik a vész, mindenki mozogjon!

Medvetalp a tisztás déli oldalánál,
Kavics pedig amott, annál a nagy fánál
Foglalja el helyét egy csapat emberrel,
De nem bunkóikkal, hanem kőfegyverrel!
Kőfej pedig menjen fel ide a dombra,
És mindent, amit lát, kiáltsa le sorra!”

Dongó, Bunkó szintén megkapja a helyét,
Biztatva mindegyik beosztott emberét.
A kik tartalékok, ott vannak középen;
Kire hol lesz szükség, hamar odaérjen.
Gyorslábát egyszerre tíz helyen is látni,
Nem lehet itt nagy baj – történjen akármi!

Jönnek a támadók. Lehetnek vagy ezren.
Kőfej alig győzi, hogy mire figyeljen.
Reménykedik: talán nem lesz ebből semmi,
És az a sok ember másfelé fog menni.
(Hiú reménység!) Az eleje már itt van!
Nyüzsög a sok ember egy hatalmas bolyban.

Kőfej szemei most szinte fölakadnak.
Ott a négy fogoly, és erre mutogatnak.
Rájuk ismer nyomban emlékező fejjel.
De honnan jött elő a többi sok ember?
Azután megállott minden gondolata,
Mert kitört a Földön a legelső csata.

Nem volt kőbaltájuk, de még bunkóik sem;
Otromba husángot fogtak a kezükben.
Hiába rejtették a tisztást a bokrok;
Jól ismertek mindent a megszökött foglyok.
Némán, hangtalanul törtek a tisztásra,
Győzelmet remélve az első csapásra.

Bunkó kis csapatja kelet felől állott;
Ők kapták az első támadó hullámot.
Előre jelezte Kőfej kemény hangja:
„Vigyázz, Bunkó! Jönnék! Most vigyázz magadra!”
Igen, itt vannak már! Bunkó mindent jól lát.
Keményen markolja kezében a baltát.

Az első támadó husángját emeli,
De arra, hogy üssön, nincs ideje neki.
Bunkó kőbaltája a fejére koppan,
És a jámbor lélek csillagot lát nyomban.
Az ütést köszönni sem volt már ideje;
Vége, mintha menykő csapott volna bele!

Egy kissé Bunkó is meglepődik ezen.
Nem hitte, hogy ilyen puhafejű legyen.
Pedig nem volt puhafejű az a legény,
Hanem a kőbalta volt egy kissé kemény.
Töprengene, de most nincs ideje erre;
Ütni kell egy másik támadó emberre.

Bunkó társai is keményen dolgoznak.
Mondhatom: elég sok „fejtörést” okoznak.
Puffan a husáng is egyik-másik fején;
De azt könnyen bírja minden védő legény.
Ám ahol kőbalta legyinti a fejet,
Ott minden ütéstől hullnak, mint a legyek.

Medvetalp sem henyél, bőven van munkája;
Tengeráradatként zúdulnak reája.
Baltájával ő is suhintgat serényen,
Nem érheti semmi megszólás vagy szégyen.
Az ő csapata is keményen küzd, harcol,
Nem is törhetnek be arról az oldalról!

Felharsan a dombon ismét Kőfej hangja:
„Most vigyázz jól, Kavics! Most vigyázz magadra!
Lehetnek százan is! Rengetegen jönnek!”
(Hogyan vethet gátat ennek az özönnek?)
A nyugati részen Kavicsék vigyáztak,
És az ellenségre epekedve vártak.

Összecsaptak ők is. (Végre egy kis munka!)
„Ejnye, no, egy kissé vigyázzunk magunkra!”
Egy husáng éppen a feje búbját érte.
Tétovázás nélkül megfizetett érte.
Nem volt nagyon dühös, hiszen meg sem szédült.
Hanem aki ütött, azonnal kikészült.

Olyan gyorsan lendült Kavics kőbaltája,
Hogy amaz nem tudott felelni sem rája.
Alig hullott földre ez az ellenfele,
Nyomban a második támadó követte.
Majd sorban a többi... Kavics és társai
Megmutatták azt, hogy nem szoktak játszani.

Most megint egy husáng koppan Kavics fején.
„Ejnye – mondja Kavics –, melyik az a legény?
Te vagy az, te cudar! Gyere csak közelebb!
Told ide, ha mered, azt a nyamvadt fejed!”
Koppan a kőbalta, nem kellett több beszéd.
Az is elveszíti nyomban eszméletét.

Három oldalon megy a kegyetlen csata.
A nagy domb a tisztás negyedik oldala.
Meredek a fala, onnan nem támadnak.
Onnan nézi Kőfej menetét a harcnak.
A domb oldalából egy nagy barlang szája
Ásít a tisztásra – Gyorslábék tanyája.

Ott szoronganak bent a nők és az aggok,
Meg akik a harcra még túl fiatalok.
Ami kívül folyik, azt riadtan nézik;
Mi az a háború? Talán nem is értik.
Ilyen még nem történt, amióta élnek.
Mi célja van annak a támadó félnek?

Hajnalfény is ott van, néha tesz a tűzre.
Talán csak azért, hogy félelmét elűzze.
De azt a félelmet nem látni meg rajta:
Bátorító szókkal a többit biztatja.
S amíg eljátszogat kicsi gyermekével,
Kifelé is figyel mind a két szemével.

Gyorsláb Kavics mellett van az egyik percben,
Majd Bunkónál terem, hogy ott is segítsen.
Sokat leütöttek, de még jönnek egyre.
Már a tartalék is régen be lett vetve.
Mégsem fogynak azok. Fene sokan vannak!
Egy védőre öten-hatan is rohannak.

Néha egy üvöltés vág a légbe bele;
Már akinek erre van elég ideje.
A legtöbbnek – akit elér a kőbalta –
Még a nyögéshez sincs elég erős hangja.
Nő a lárma mégis (bár néma a halál),
Már nem érteni, hogy Kőfej mit kiabál.

Fölösleges dolog most már kiabálni,
Mert az ellenséget meg lehet találni.
Medvetalp oldalán érzik ezt legjobban;
Mint a fűszál, annyi támadó van ottan.
Csapkod is szaporán Medvetalp baltája,
Kiabálhat Kőfej, nem ügyelhet rája.

Már hosszú ideje tart a veszett csata;
Vitézül verekszik Gyorsláb kis csapata.
Itt-ott el is terül néhány jó embere;
Kaptak egy-egy ütést, de nem haltak bele.
Kissé megszedültek, de ha észhez tértek,
Ismét a harcolók soraiba léptek.

Hiába vitézség, hiába kőbalta;
Érzik a védők, hogy meg vannak szorítva.
Egyre erősebben nyomják őket hátra,
Mintha a küzdelem csak most kapna lábra.
Zavar kerekedik, és felborul minden;
Egy gomolyban harcol ember, ember ellen.

Kőfej is megszeppen odafent a dombon.
Már-már arra készül, hogy közéjük rontson.
Bíztatja is magát: ugorjunk csak, rajta!
(Az ő kezében is ott van a kőbalta.)
De amikor éppen leugorni készül,
Nagyot csattan feje egy szörnyű ütéstül.

Más embernek talán sok lett volna fele,
De Kőfejnek ettől tisztább lett a feje.
Rájött, hogy hibázott, mert nem figyelt hátra,
És így az ellenség felmászott utána.
Villámgyorsan fordult, és az, aki ütött,
Baltájától úgy hullt el, mint egy szélütött.

Ideje sem volt, hogy csodálkozzon ezen.
Ám előtte álltak legalább vagy tízen.
Ha tízen támadnak egyetlen emberre,
Neki százszorosra nőtt a harci kedve!
Örömében előbb egy nagyot rikkantott,
Majd a rátámadó emberekre rontott.

Derekasán kaszált hatalmas baltája,
Jaj volt annak, aki nem ügyelt reája!
Húzódtak is hátra a fegyvere elől;
Az a szörnyű gyilok minden embert megöli!
Egyik-másik – ravasz fondorlattal élve –
Hátulról zuhintott Kőfejnek fejére.

De amikor látták, hogy az annak semmi,
Igyekeztek minél távolabbra menni.
S mert a domb meredek oldalánál jártak,
Az alatt harcolók közé leugráltak.
Gurulva és csúszva öten érkeztek le.
Öten fönt maradtak, csúnyán fejbe verve.

Kőfej bosszankodott, hogy így cserben hagyták;
Alig kezdődött el ez a kis mulatság.
Utánuk rohanna, de ebben a percben
Új emberek jönnek lopakodva, csendben.
Hiszen akkor neki nem szabad lemenni!
Milyen csacsiságot akart cselekedni?!

Feljük szökken, és éppen ütni akar...
Szerencsére mégsem ütött olyan hamar.
Baltája már lendült, mikor észrevette,
Hogy Kavics és Dárda bukkant fel előtte.
Kavics követ cipelt egy teli bőrsákkal;
Dárda fa rudakat hozott egy nyalábbal.

Kőfej kíváncsian néz a két emberre.
Hamar megérti, hogy mi van itt tervezve.
Azok földre rakták, amiket cipeltek,
És azonnal egy új harci módba kezdtek.
Kavics kézbe vett egy nagy kődarabot,
Amit ügyesen a küzdők közé dobott.

Száll az eldobott kő... Kőfej pedig nézi:
Vajon melyik ember koponyáját éri?
Egyetlen nagy gomoly a lent küzdő tömeg,
Mit is érhetnek itt az eldobott kövek?
Ám az a kő olyan remek ívben repült,
Hogy akinek szánták, a földön elterült.

Dárda is működik. Hatalmas dobással
Elhajított rúdja kegyetlenül nyársal.
Minden eldobott kő, minden dárda talál,
Minden egyes dobás biztos emberhalál!
Mégsem akar fogyni a támadó népség,
Sőt egyre nagyobb lesz bennük a merészség.

Vad dulakodással ütnek, tépnek, marnak,
Fojtogatnak, rúgnak, karmolnak, harapnak.
Veszettül dolgoznak fejjel, kézzel, lábbal,
Ropogtatják egymást szörnyű birkózással.
Porosan, izzadtan, véresen hörögnek,
Üvöltenek, zúgnak, jajgatnak és nyögnek.

Kőfej már nem bírja idegekkel tovább:
Ha így megy, végük van! Elvesztik a csatát.
Lezúdul a dombról baltáját forgatva,
Dühödt csapásait bőven osztogatva.
Kavicsnak, Dárdának elfogyott készletük,
Kőfejet követve baltát ragad kezük.

A tisztás szélénél látnak neki hárman,
Ahol nincs akadály az ilyen munkában.
Egy rövid ideig sikerül a dolog,
Hanem a szerencse nekik sem jól forog.
Hamarosan ők is bent vannak a bolyban.
Mit ér a kőbalta? Birkózni kell ottan!

Kőfejet öten is cibálják, rángatják,
Karmolják, harapják, torkát szorongatják.
Meglátja Gyorslábát rövid távolságból,
Minden támadóját lerázza magáról.
Segíteni akar annak az embernek,
De minden hiába, még többen rámennek.

Kavics és Dárda sem került el sorsát,
Ők is érezhették a közelharc „borsát”.
Küzdenek vitézül, amíg lehet bírni,
De a támadókat nem lehet legyűzni.
Hogyan is győznének? Rengetegen vannak!
Hiába küzdenek, csúf vége lesz annak!

Hajnalfény aggódva figyeli a harcot.
Sejti, érzi már a végzetes kudarcot.
Helyét nem találja, ide-oda járkál.
Néha-néha megáll a barlang szájánál.
Megpillantva vérző, harcoló emberét,
Úgy érzi, hogy nyomban elveszti az eszt.

Miként szikra pattan ki az égő fából,
Úgy pattant egy ötlet asszonyi agyából.
Nem várhatott csodát. (Hiszen csoda nincsen.)
Azért asszony ő, hogy emberén segítsen.
Tesz ő olyan csodát, amit máskor is mert,
De megmenti mégis azt a kedves embert!

Javában dűl a harc. Egyik fél sem enged.
Pedig minden küzdő kimerűlten szenved.
Ha egy harcos sem fog életben maradni,
Nem lehet e csatát akkor sem feladni!
Talán sosem lenne a csatának vége,
Ha valami csoda nem jön segítségre.

Közéjük rontott egy rettentő szörnyeteg,
Jobbra-balra hányva a szikrát, a tüzet.
Minden támadónak gyökeret vert lába,
Úgy néztek arra a borzalmas csodára.
Ilyen állatot még nem láttak a földön,
Ami tüzet fűjjon és szikrát köhögjön.

Akit megnyalt annak az állatnak nyelve,
Az vakaródzott és üvöltött egyszerre.
Majd felszabadult a gyökeret vert láb is,
Ha nincsen más mentség, jó lesz a futás is.
Hát amikor még több tüzes állat támadt,
Akkor mozogtak csak igazán a lábak.

Pedig csak az történt, hogy egy női szeszély
Valósult meg, mikor nagyra nőtt a veszély.
Hajnalfény robogott közéjük a lánggal,
Ő csapott le rájuk egy égő husánggal.
A barlangban lévők az eredményt látva
Szintén kedvet kaptak ilyen mulatságra.

Nők, gyermekek, aggok Hajnalfényt követve
Égő fákkal mentek az ellenfelekre.
Vidáman csapkodtak. Tudták, kit kell ütni.
Meg akartak minden ellenfelet sütni.
Meg azok nem várták, hogy megégjen a bőrük,
Kétségbeesetten futottak előlük.

Csendesül a lárma, de még tülekednek.
Néhányat a védők futni nem engednek.
Kőfej két támadó nyakát szorongatja,
Fejeiket vígan összekocogtatva.
Addig szórakozik ilyen módon velük,
Amíg el nem röppen végső lehetetük.

Medvetalp egy embert lábainál fogva
Feje fölött forgat, majd messzire dobja.
Közben másik kettő nyög a lába alatt,
Míg rájuk nem száll az utolsó alkonyat.
Az pedig, aki a levegőben repül,
Abban bíz, hogy így könnyebben menekül.

Gyorsláb is dolgozik: kegyetlenül csépel,
Szaporán ütöget mind a két kezével.
Nagyokat üt, pedig alig lendül keze,
Így is földre kerül három ellenfele.
Egymás mellett békén nyúlnak el a porban,
Mintha azt mondanák: ha így van, hát így van.

Dongó is, Bunkó is nagy lelkesedéssel
Éppen most végeznek egy-egy ellenféllel.
Kavicsnak sem maradt egyéb dolga hátra,
Minthogy a futókat kövekkel dobálja.
Így végződött az a történelmi csata,
Amit itt jegyez fel e rövid krónika.

Négyszázötven embert veszített a támadó.
(Ennyibe került az első „hadiadó”).
Négyszázból teljesen elröppent a pára,
Száz pedig azt nyögte: elég volt ez mára!
Gyors láb és társai hamar számba vették,
Hogy az ő részükről mennyi a veszteség.

Nekik is elpusztult tizenöt emberük.
(Lehet, hogy ezeknek puhább volt a fejük.)
Negyvenöt emberük nyögve heverészett,
Mintha azt mondanák: „Mégis szebb az élet!”
És hogy erre némi bizonyosság is legyen,
Lassan lábra álltak kinnal, keservesen.

Kóválygott a fejük, mikor lábra álltak,
Lassacskán azonban magukra találtak.
A nők igyekeztek segíteni nekik,
Persze, hogy azonnal jobban lett mindegyik.
Mert a nőket látni olyanféle gyógyszer,
Amitől meggyógyul minden férfiember.

Minden emberen maradt egy kis „emlék”:
Véres, izzadt testük itt zöld volt, amott kék.
Kőfej koponyáján számtalan daganat,
Kavicsból kitéptek többmaroknyi haját.
Nehezére esik Bunkónak pislogni,
Mert mind a két szemén van egy-egy monokli.

Dongó egyik füle félig le van tépve,
Éppen most nyomkodja a régi helyére.
Medvetalp lábain véres harapások,
Mégis jókedvűen nézi a világot.
Gyorsláb egész teste összeverve, marva.
Dárdának két foga hullott ki a porba.

De most nincsen idő ezeken rágódni,
Csúnya ez a tisztás, munkához kell fogni.
Aki magához tér az ellenség közül,
Azokat egy helyen őrség veszi körül.
A halottakat is összeszedik szépen,
És úszni tanítják a patak vizében.

Most még a foglyokkal kell tenni valamit,
Mert azok éjjelre nem maradhatnak itt!
Nem mintha félnének, tartanának tőlük,
Hanem Gyorslábnek is elég volt belőlük.
Egyetlen megoldás kínálkozik csupán:
Menjenek a többi menekülők után!

Legtöbbjük már tudott a lábain járni,
Nem is kellett ezen sokáig vitázni.
Amelyiket pedig nem bírja a lába,
Azokat a többi vegye a nyakába.
És hogy visszajönni eszükbe ne jusson,
Úgy kell intézni, hogy mind messzire fusson.

No, ez sikerült is! Néhány tüzes fáklya
Rákényszerítette őket a futásra.
Nem kellett azoknak kétszer sem mondani,
Hogy jó lesz magukat gyorsan elhordani.
Talán, ha ördögök futnának utánuk,
Akkor sem mozogna fürgébben a lábuk.

Gyorslábék láthatták, érezhették ismét,
Hogy a tűzük milyen hatalmas segítség.
Igaz, hogy még gyakran megégett a kezük,
Talán azért is lett a tűz az istenük!
De akármilyen is volt az a tűz szemükben,
Annak az élete ott volt a kezükben!

Nem is rontott többé az a népség rájuk!
Ki tudja, hol járnak, hol van a tanyájuk?
Hosszú évek során békességben éltek,
És arról a harcról sokáig beszéltek
Azok, akik egykor harcoltak ellenük,
S akiknek azóta deres lett a fejük.

Tüzes Villám

Ósvaddisznó törtet bokrokon keresztül,
Utána egy ifjú karcsú teste lendül
Hatalmas ugrással. Kezében kőbalta.
Ha jobban megnézzük: ismerős az arca.
Gyorsláb lenne? Nem, mert ő már öregember.
Ki rohan itt akkor ilyen lendülettel?

Tüzes Villám vágat az űzött vad mögött.
Meg is látszik rajta, hogy apjára ütött.
Akkorákat ugrik, olyan gyorsan szökken,
Hogy a menekülő állat is meghökken.
Mindenütt nyomában van az üldözője,
Nem lehet elbújni, elfutni előle!

Keresi, kutatja az űzött vad szeme:
Egérutat nyerni merre is kellene?
Lábai remegnek, a feje is kábul,
De az még jól bírja, aki ott jön hátul.
Sőt, mintha most jönne igazán csak bele:
Egyre hevesebb az ifjú lendülete!

Még egy pillanat és lecsap a kőbalta!
Nagyot koppan tőle az állat kobakja.
Eltörik a balta éppen a nyakánál,
És annak a feje a légben tovább száll.
Visszakozni most már nem lehet ideje,
Mert a dühös állat szembefordul vele.

Tüzes Villám áll a törött baltanyéllal,
Bátran nézve szembe a nem várt veszéllyel.
Az állat nekiront, azaz csak rontana,
Ha az ifjú ekkor félre nem ugrana.
A sebzett vad forog hörgő, habzó szájjal,
Hasítva a földet hegyes agyarával.

Mivel a vadász már nem tehet egyebet,
Torkába döfi a törött baltanyelet.
Egy nagy kő is akad nem messzire tőle,
Azzal veri ki az életet belőle.
Mikor elszállott az állatból a pára,
Érzi az ifjú is, hogy elég volt mára.

De ha elég is volt, még egy gondja akadt:
Hogyan vigye haza az elejtett vadat?
Próbálgatja így is, úgy is emelgetni.
Olyan nehéz az, hogy nem tudja felvenni.
Két mázsánál több is az állat teteme,
Ezért ilyen módon nem boldogul vele.

Hogy hazakerüljön mégis az az állat,
Kerít az ifjú egy hatalmas faágat.
Leszedi róla a fölösleges gallyat,
Csak a végén maradt egy villa-alakzat.
Az értékes zsákmányt arra hengergeti,
S hogy le ne maradjon, jól odarögzíti.

Azután elindul a furcsa járművel.
(Nagyot nézne, aki látná, hogy mit művel.)
Hegyen-völgyön húzza, vonszolja a terhét,
Sűrűn törölgetve hulló verejtékét.
Nagyon messze van még elhagyott tanyája,
De majdcsak hazaér, hagyjuk most magára.

Ősz, szakállas ember barlangjában ülve
Mélán, hosszan néz a pislákoló tűzbe.
Néha megigazít egy-egy fadarabot.
Hej, de régen láttuk ezt a mozdulatot!
Gyorsláb ül a tűznél, ő mélézik csendben,
Őt ismerhetjük fel az öregemberben.

Hajnalfényt, a párját, hiába keresnénk,
Azt a kedves asszonyt sehol meg nem lelnénk.
Messzire távozott annak nemes lelke,
Bút és magányt hagyva az öregemberre.
Teste ott nyugszik a barlang közelében,
Gyorsláb temette el, könnyekkel szemében.

Talán most is arra az asszonyra gondol,
Ő tekint feléje a piros lángokból.
Szemét törölgeti a kibuggyant könnytől:
Ejnye, ejnye! Ez a tűz mennyire füstöl.
És hogy elég legyen a bánatból mára:
Szeretettel gondol vadászó fiára.

Többen indultak el, de már visszatértek,
Mivel Tüzes Villám nyomába sem értek.
Látták a vaddisznót menekülni, futni,
Nehéz dolog annak birtokába jutni.
Fusson, ha kedve van annak a kölyöknek.
Ők bizony nem bírták, inkább visszajönnek.

Vártak rá sokáig, de hiába vártak.
Füleltek, figyeltek, néha kiabáltak.
Tehettek akármit, válasz nem jött arra,
Semmi nesz, semmi jel nem felelt a hangra.
Gondolták azt is, hogy egy másik irányba
Hazament – s hiába várnak ők reája.

Gyorsláb a „gyermeket” nem nagyon féltette,
Bár az is igaz, hogy szívéből szerette.
De az már ügyesebb és gyorsabb is nála,
Ha úgy adódik, tud vigyázni magára.
No meg messzire kell a vad után járni,
Mert itt a közelben csak ritkán találni.

Ez a legnagyobb gond, nehéz a vadászat!
Kipusztult a vad, vagy más vidéken járnak.
Egyre hidegebb és hosszabb lesz a tél is,
Elűzi a vadat a hó és a jég is.
Gyorsláb régen tudta, hogy mit kéne tenni:
Egy másik vidéket kellene keresni.

Ott, ahol Bunkó járt egyszer messze, délen,
Az a táj biztosan segíthet a népen.
Egyre szaporodnak, egyre többen lesznek,
És mindennap egyre kevesebbet esznek.
Tüzes Villámnak már sokszor magyarázott
Arról a vidékről, amit Bunkó látott.

Kint az esthomályban lárma kerekedik.
Örömszivaj, ami egyre közeledik.
De mielőtt Gyorsláb a szabadba érne,
Régi jó barátja, Kőfej áll eléje.
Majd ilyen szavakkal töri meg a csendet:
„Megjött Tüzes Villám, az a remek gyermek!”

Igen, gyermeket mond, és e szó nem kétes,
Habár az a „gyermek” már tizennyolc éves.
De hát Kőfejnek is meggörbült a háta,
Arcán is sötétlik jó néhány barázda.
Így, ha Tüzes Villám negyvenéves lenne,
Germeket látna ő akkor is csak benne.

„Megjött Tüzes Villám.” – Gyorsláb halkán motyog,
Amikor Kőfejjel a szabadba totyog.
Sokan nyüzsögnek már akkor a tisztáson,
Zúgva, csodálkozva a hozott zsákmányon.
Nagy lakoma lesz itt! S míg a hold süt rájuk,
Évésre gondolnak, s kicsordul a nyáluk.

Tüzes Villám pedig az apjához érve
Beletekint annak fátyolos szemébe.
Nézi a két ember egymást, nézi hosszan.
Csókot nem ismertek még abban a korban,
De ami a fénylő szemek mögött bujkál,
Magasztosabb volt az mindenféle csóknál.

Fellobog az estben egy hatalmas máglya.
Szabdálják a disznót és szurkálják nyársra.
Ott van az ifjú is, mindent ő irányít.
Komoly arcára a tűz fénye világít.
Azon igyekszik, hogy igazságot tegyen,
No meg hogy a hús is finom ízű legyen.

Azok új emberek! A régiek közül
A megvénült Bunkó szintén előkerül.
Arrafelé ballag, lépeget a lába,
Amerre Gyorslábat és Kőfejet látja.
Távolabb a tűztől üldögelnek csendben.
(Ki tudja, hogy mi jár az öreg fejekben?)

A régi világból csak ők hárman vannak.
Érzik, hogy sokáig már ők sem maradnak.
Semmivé váló füst az életük csupán;
Menni kell nekik is a többiek után.
Merre lehetnek a régi fegyvertársak?
Nem maradt nyomuk sem. Vajon hol tanyáznak?

Lassan véget ér az ünnepi lakoma,
Befejeződik az ízletes vacsora.
Eloszlik a népség, odúikba mennek,
Ahol jóllakottan reggelig pihennek.
Csak a három öreg maradt a tisztáson,
Azokat kerüli a jótékony álom.

Tüzes Villám, mikor látja, hogy az apja
Nem tér pihenőre, hiába vár arra,
Melléje telepszik, és az égre bámul,
Ahonnan a holdfény ezüstje aláhull.
Nem sokáig nézett a csillagos égre,
Mert megüti fülét az apja beszédje.

„Tudod, fiam, sokszor említettem neked
Egy más tájat, amit nem látott még szemed.
Igaz, hogy nagy utat kellene bejárni,
De el kell mennetek, meg kell azt találni.
Oda kell vezetned e szenvedő népet,
Mert itt napról napra nehezebb az élet!”

A vén Bunkó bólint, majd ő is megszólal:
„Bizony, szebb vidék az, tele minden jóval!
Valamikor régen arrafelé jártam,
Hát ott sokkal szebb és boldogabb világ van!”
Tüzes Villám pedig csak ennyit mond erre:
„Én szívesen mennék, ha apám is jönne!”

„Miattam ne aggódj! – válaszolja Gyorsláb –
Nem tudom itt hagyni Hajnalfényem sírját.
Meg ezt a barlangot, az ismerős tájat...
Nem, én nem hagyom itt megszokott tanyámat!
Engemet ne féltsél, nem halok én éhen,
Amíg halak lesznek a patak vizében!”

Még hosszú ideig kedvesen vitáztak,
Megoldást azonban sehogy sem találtak.
Bunkó is, Kőfej is beleszóltak néha.
Hiába! Makacs volt Gyorsláb ivadéka.
Az ifjú szívében nincsen semmi rontás.
Szereti az apját – nem lehet megoldás.

De amit nem tudnak megoldani ésszel:
Megoldja az idő – könyörtelenséggel!
Gyorslábból is elszállt egy napon a pára;
Szerette asszonyát, hát elment utána.
Ahol Hajnalfénynek nyugodott a teste,
Arra a helyre lett Gyorsláb is temetve.

Hú barátai már régóta várhatták,
S nagy öröm lehetett, amikor meglátták.
(Persze csak úgy, ha van túlvilági élet,
És nem lesz semmivé az elszálló lélek.)
Ott tanyáznak fönt a fényes csillagokban;
Csendes éjszakákon ők néznek le onnan...

Tüzes Villámnak így nem maradt más hátra,
Mínthogy elinduljon egy másik hazába.
Nehéz volt neki is itt hagyni e helyet,
De azért népével mégis útnak eredt.
Ott látjuk Bunkót is ballagni az élen,
Arról mesélgetve, hogy mit látott régen.

Szegény Bunkó! Ő sem ért az új hazába.
Nemes lelke elszállt feleúton járva.
Meggyászolták, ahogy gyászol az ősemlék:
Jeges rémülettel, tágra nyílt szemekkel.
Tüzes Villám pedig ment a néppel tovább...
(Hiszem, hogy elérték azt a boldog hazát!)

2.

A Föld történeti korszakai

Őskor (archaikum)

Hárommilliárd év – az időben semmi,
Mégis nehéz dolog addig visszamenni.
Földünk „gyermekkorát” – komoly, vén tudósok –
Ennyire becsülték. Ez bizony elég sok.
Minden vád azokat érje és ne engem,
Ha e történetet olyan messze kezdem!

...Kering a Földgolyó. Ki tudja, mióta.
Ellipszis pályáját a Nap körül rója.
Helyén van a Hold is. Hideg, sápadt fénye
Ezüstöt permetez a halott vidékre.
Halott a Föld, és még sokáig az is lesz,
Hiszen nem ringhathat életet az ősgneisz!

Őskor (archaikum) legelső szakasza
Az ősgneisz! Ez volt a szilárd anyaga,
Ami nem egyéb, mint csillám, pala, földpát.
Szerényen másféle dolgok is tarkítják:
Kristályos mészkövek, dolomit, pegmatit,
Ezenkívül gránit, ércfélék és grafit.

Az őskor második szakaszába lépve
Ős-kristályos palák csillognak az égre.
Innen van neve is e korszaknak,
Bár nemesfémek is szép számmal akadnak.
Élőlényt a Földön még sehol sem lelünk,
Csak akkor, ha innen gyorsan tovább megyünk.

Hiába ömlik szét a napfény a tájon,
Messze van az ég, hogy életet találjon.
Az ősóceán is üres, sivár, árva;
Nincsen a vizeknek élővilága.
(Hol van még az ember, állat, virág, fű, fa?)
Kietlen az őskor első két szakasza.

Hanem a harmadik korszakában járva
Rátalálhatunk már az élővilágra.
Prekambrium ennek a korszaknak a neve.
Ez az őskor vége, s az élet kezdete.
Algák, korallok és különféle férgek
Sós- és édesvízben egyaránt megélnek.

Mint magasabb rendű élet hírnökei,
A vizekben mertek életet kezdeni.
Egyben bizonyosságot is szolgáltak arra,
Hogy csak víz lehet az életek alapja!
Ám addig még hosszú évmilliók telnek,
Míg a szárazon életek teremnek.

Ezzel a szakasszal az őskor lezárul.
A tudomány talán többet is elárul.
Más dolog az már, hogy ki mit hisz el abból,
S hogy mit kaparnak ki a békés talajból.
Most a következőt, az ókort kell nézni,
Arról talán többet is lehet beszélni.

Ókor (paleozoikum)

Ötszázmillió év... Öt külön fejezet.
Kambrium foglalja el az első helyet.
Alsó-, középső- és felső-kambriumban
Szárazföldünkön már sokféle anyag van.
Konglomerátumok (keverék kőzetek),
Vegyes anyagokból összeállt tömegek.

Ha e kőzeteket jobban megvizsgáljuk,
A fekete palát bőven megtaláljuk.
Homokkő és mészkő is jócskán vannak jelen,
Ám ez a szárazföld rideg, élettelen.
Tengeri növények a fucoideák,
Vízi állatai: ősrákok, őscsigák.

Szilur a második korszak az őskorban.
Két részből áll: alsó- és felső-szilur van.
Földünk ásványzata tovább gyarapodik,
Van már kőszó, ólom, vasérc és antracit.
Élet itt most sincsen. A szárazföld árva,
Míg tovább népesül a vizek világa.

Gyorsan szaporodnak, fejlődnek a rákok,
Kagylók teremődnek és még több korallak.
Tengeri csillagok is szép számmal vannak,
S megjelenik őse a mai halaknak.
Páncélos halakkal harcolnak a cápák,
S a tüskésbőrű is félti az irháját.

Devon – a harmadik korszak következik.
Alsó, középső és felső részre szedik.
Vörös homokkővel gyarapszik a kőzet,
És a fémek között meglelni a cinket.
Most kezdődik a szárazföldi élet;
Most ereszt gyökeret az első növényzet!

Őskorpafüvek és ősharasztok mellett
Hatalmas ősfenyők zöld ágai lengnek,
S az ősóceánban tengeri moszatok
Sokasága jelzi ezt az új korszakot.
Mielőtt búcsúznánk ettől a korszaktól,
Emlékezzünk meg a zománcos halakról.

Karbon, azaz kőszén a negyedik korszak.
Ez két részből áll: alsó és felsőből volt csak.
Jelen van a kőszén, mint nevéből látni,
S így e korszak nevét könnyű kitalálni.
Egy újabb anyag is van, a tetőpala.
Egyik lelőhelye – ma is – Tübingia.

Páfrányok és zsurlók fénykorukat élik,
S ha e növényeken virág nem is nyílik,
De virágzik már a tengeri liliom,
Fehéren virítva a tengeri habokon.
Szegényes a szárazföldi állatvilág:
Ammoniták élnek ott meg trilobiták.

Perm- vagy Diász-korszak, amibe most lépünk.
Ezzel az ókornak végére is érünk.
Két szakaszos ez is. A vörös homokkő,
A másikat – Zechsteint – megelőzve első.
Kőso, kálisó és vulkáni kőzetek
Mellett megtalálni a gipszet és meszet.

Óriási zsurlók, fatörzsű páfrányok
Képezik továbbá a növényvilágot.
Protosaurus, ez a hatalmas ősgyík,
Az ősfenyők alatt szintén megjelenik.
Ez volt a legelső gerinces a Földön,
Hogy utána még több hatalmas lény jöjjön.

Középkor (mezozoikum)

Százötven millió évet kell számlálni,
Hogy a középkorra rá tudjunk találni.
Nevezetes kor ez. Három szakaszból áll,
S e korból az ember már sok nyomot talál.
A kutatók egyre több adatot lelnek,
És egyre több régi emléket keresnek.

Triászban három részt találhat ez ember:
Tarka homokkő, majd kagylómész és keuper.
Új anyaggal, ónnal bővülnek a fémek;
Mergellel, margával a földféleségek.
Itt kell említeni egy régi valamit,
Azt, hogy mindenfelé még több a dolomit.

Ebben a korszakban egyebet is látunk,
Szivacsot, osztrigát, békákat találunk.
Nem tudom, meg volt-e már akkor a Nílus,
De az bizonyos, hogy élt a krokodilus.
Az első erszényes (fiahordó, jámbor)
Most választódik ki az állatvilágból.

Jura néven másik korszak következik.
Ezt liász, dogger, malm alcsoportra szedik.
Liász volt az alsó, másnéven fekete,
Doggernek középső vagy barna a neve.
Malm-szakasz – a felső –, fehérnek is mondják,
Akik a jurát így háromfelé bontják.

A világos, sötét és fekete pala
Volt ennek a kornak három változata.
Atlanto-, bronto- és dinosaurusok,
A leghatalmasabb egykori állatok
A tobzos fenyőkkel egyidőben éltek,
Amiket a mesék sárkányoknak véltek.

Ekkor legnépesebb a vizek világa.
A repülő gyík ekkor kapott szárnyra.
Már az ősmadár is levegőbe szökken,
Míg óriáskígyók lesznek egyre többen.
Elő-előbukkan a vizekből néha
Lomhán, lassan mászva egy-egy teknősbéka.

Kréta korszak: alsó, felső részből áll.
A kutató ebből még több nyomot talál.
Állat is, növény is változik, alakul:
Új fajok képződnek, s a régi kipusztul.
Félkígyók, félgyíkok, fantasztikus lények
Egymással csatáznak – harcok között élnek.

Az emlősállatok tovább szaporodnak,
S újabb egyedeket, új fajokat hoznak.
Közben megjelenik a fogas madár is,
S új anyagot teremtet az ásványvilág is.
Miként e korszaknak neve is mondja:
Írókréta utal e messze tűnt korra.

Újkor (neozoikum)

Hatvanmillió év az újkor eleje.
Nem sok, de az ember mégis szédül bele.
Két részből áll ez is: Harmadkorral kezdjük.
Másképpen tercier néven emlegetjük.
Ó-harmadkor (paleogén) ennek fele,
Új-harmadkor (neogén) osztozik vele.

Ó-harmadkor ismét tovább tagozódik:
Eocén és oligocén részekre oszlik.
A földi emlősök egyre többen lesznek.
Bogarak, madarak szintén keletkeznek.
Bokrok és lombos fák hajtanak dús zöldet,
Hatalmas lombokkal díszítve a földet.

Ha megvizsgáljuk most a Föld kőzeteit,
Vulkáni kőzetek (trachit és andezit),
Továbbá kavics, fils, molasse, barnaszén,
Aszfalt és borostyán – mind ott van a helyén.
Ezzel a harmadkor fele le is zárul,
És másik felének ajtaja kitárul.

Új-harmadkor néven meg lett már említve.
További két részre van ez is felezve.
Miocén az egyik, pliocén a másik,
S hogy mi rejlik bennük, azonnal elválnak.
Bazalt, lignit, földgáz, no meg mésztufa is,
Ahogy akkor voltak, úgy vannak meg ma is.

Trópusi növényzet borítja a tájat.
Ember nem látott még olyan füvet, fákát.
A mai virágok ősei is élnek,
Pihenőt kínálva az ősi lepkéknek.
Él az őskutya is, mellette az ősló.
Van már ősvaddisznó és van ősvíziló.

Prehisztorikus (történelem előtti) kor

A negyedkor első fele következik.
Néha pleisztocén néven is nevezik.
Másképp: diluvium – jégkorszak a neve.
Rég volt. Ötszázötvenezer esztendeje.
Nincsenek dús lombok, ahol eddig voltak,
És az élőlények nagyjából kihaltak.

A természet rendje valahogy megbillent,
Moréna, gleccser, jég borított el mindent.
Csak ami szívós, csak az élt, az győzött.
És az élet csaknem előlről kezdődött.
Még jeges volt a föld és a víz – a tenger,
Amikor megjelent a legelső ember!

Négyszázötvenezer évvel visszamenve
Találhatunk arra az első emberre.
Az őskorszakban, a paleolitban
Fedezzük fel nyomát, bár csak kétes nyom van.
Chelléen a legelső emberi kor neve,
S csak két fogát hagyta reánk az embere.

Körülbelül négyszázötvenezer éve,
Mikor az ember rákerült a jégre,
Második jégkorszak volt ez, és utána
Harmadik jégkorszak zúdult a világra.
Kétszázötvenezer esztendeje ennek,
És itt is meglelni nyomát az embernek.

Százezer esztendő-t számolva kereken,
A neandervölgyi ember is megjelen.
Mousterien volt e korszaknak neve,
És ez a negyedik jégkorszak ideje.
Mióta a Földön emberek tanyáznak,
Végső jégkorszaka volt ez a világnak.

A heidelbergi ember jó ismerős;
Az emléke huszonhétezer esztendő-s.
Modernebb ember a cro-magnoni fajta.
Számos barlang falán maradt reánk rajza.
Az ő korszakának neve: magdaleni.
Emlékét húszezer esztendő idézi.

Átmeneti erdős korszakkal lezárul
Az őskorszak, s egy új hírt ad magáru-l:
A neolitikum! Másképp újkőkorszak!
Ez a kor tízezer esztendeje volt csak.
Új hajnalt köszöntött e korszak embere,
És csiszolás útján készített fegyvere.

Ezután talált rá az ember a fémre;
Nevezetesen a ma is ismert rézre.
Ha ötezer évet visszafelé megyünk,
Akkor a rézkorba beletekinthetünk.
A bronzkor pedig már cseppet sem kétséges,
Hiszen csak „tegnap” volt: háromezer éves.

Végül nem maradt más, csak a vaskor hátra.
Ötszáz évet írunk annak a javára.
És a mai napon acélkorban élünk,
De már az atomkor hajnalára nézünk.

...Béke vagy háború? Háború vagy béke?
– Ki tudja, hogy mi lesz az atomkor vége?

A szerzőről

Csikós István Attila, a versíró – ahogy költő helyett hivatkozott magára – 1912. augusztus 2-án született Miskolcon. Édesapja Csikós József (1888-?), hortobágyi csikós, majd péksegéd, később pék; édesanyja Meskó Anna (1890-?) cseléd, majd háztartásbeli. Két testvére lehetett: egy nővére és egy három hónaposan elhalálozott húga. A kis Attila édesanyja korán meghalt, ezután az apjával felköltöztek Budapestre, Angyalföldre. József újraházasodott, elvett egy sváb asszonyt, akivel három gyermeket nemzettek: Bendegúzt, Ménrótot és Gertrúdot. A legendárium szerint egy cigányasszony megjósolta a mostohaanyának, hogy a kis Attila, „Tilike” nem éri meg a tíz éves kort. Nem tudni, hogy a jóslat büvkörében történt-e, de annyi bizonyos, hogy a fiút ezután jelentősen elhanyagolták. Attila az elemi és polgári iskola befejezése után 1929-ben tanoncként elszegődött Bodor Lajos drogista üzletébe. A patika fölött lakott, és munka mellett elvégezte a Székesfővárosi Drogista Szakiskola képzését, ahol 1932-ben drogista segédi oklevelet szerzett. Ez idő alatt a 208. sz. Szent László cserkészcsapat tagja volt. Első verseit a *Miskolci Reggeli Hírlap* és a *Magyar Cserkész* folyóiratban jelentette meg 1928-32 között.

1933-ban otthagyta a drogista segédi munkáját, és több rövid állás után 1934 októberében – annak ellenére, hogy bal veséjét nem sokkal előtte kivették – megkezdte katonai szolgálatát a 4. honvéd gyalogezredben, amit 1936 szeptemberében felcser tize-

desként be is fejezett. Ezután rövidebb állásai voltak a fémiparban – ráadásul újra behívták katonának 1938 szeptember-december között –, míg végül 1939 januárjában meg nem találta a helyét a Fővárosi Gázműveknél laboránsként. Nyolc év együtt járás után 1938-ban feleségül vette Halmai (Hán) Magdolnát (1910-1990), akivel két fiúk született: Attila Ferenc (1940-) és Béla (1943-1992).

1938 és 1942 között több alkalommal behívták a seregbe pár hónapos szolgálatra. A frontra '42 októbere és '43 májusa között vezényelték. A háború alatt néhány versét leköszölte a *Függetlenség* c. propagandalap. 1943-ban *Donmenti dalok* címen kiadott egy kötetet a háború alatt írt verseiből. A 2. Magyar Hadsereg tragédiájakor ő is a Don-kanyarnál harcolt. A századából mindössze ketten maradtak életben. 1945 január elsején, Budapest ostromakor hadifogságba került, és a Kaszpi-tenger partjánál lévő 379. mahacskalai fogolytáborba vitték, ahonnan két és fél év múlva, 1947 július elsején térhetett haza.

Csikós visszatért az Óbudai Gázgyárba, ahol előbb laboránsként, majd segédművezetőként, később művezetőként dolgozott. 1953-ban gőzkazánfűtő, '54-ben gőzgépkezelő, '60-ban víz- és csatornamű kezelő képesítést szerzett. A Gázgyárból ment aztán nyugdíjba 1972-ben, bár egészen a haláláig még ezután is folytatta a munkát. A '60-as években a gyár saját folyóiratában, a *Gázláng – A munka vörös zászló érdemrenddel kitüntetett Fővárosi Gázművek ipari lapja*. c. újságban jelentette meg verseit, legtöbbször „Vox Humana” jelige alatt.

Az ital és a nők iránti vonzalma megterhelte Csikós kapcsolatait. A hadifogság utáni kicsapongó életvitele miatt 1952-ben elvált tőle a felesége. '54-ben elvette a nála 22 évvel idősebb özvegyasszonyt, Miriovszky Annát (1890-1976). A gyár dolgozóiként a Gázgyári lakótelepen éltek. 22 év házasság után Anna 1976-ban elhunyt, két évre rá Attila harmadjára is megnősült: elvett egy nyugdíjas klubban megismert idős kiskunhalasi nőt,

Ternyák Erzsébetet (?-?). Több, inkább drámáinak szánt öngyilkossági kísérlet után egy veszekedés alkalmával sósavat ivott, sérüléseibe 1983. szeptember 1-jén belehalt. A Farkasréti temetőben lett eltemetve, de hamvait 2002-ben áthelyezték a Tolnai temetőbe.

Közel 1600 versen kívül öt színdarabot, egy elbeszélő költeményt, számos dalszöveget is írt. Egyetlen kiadott kötete mellett 48 írása dokumentáltan megjelent valamely folyóiratban. Néhány költeményét rendezvényeken is elszavalták. Munkái nagy részét saját maga számára kötetekbe rendezte, de életműve mindeddig nem került kiadásra.

Tartalom

Előszó a sorozathoz	5
Emberek a Földön.....	13
A tűz	17
Az ősemlék tanyája.....	29
Az első hússütés	39
Harc a barlangi medvével.....	47
Az első kőszerszámok	57
Kaland a mammutokkal	67
Ideg emberek	77
Dongó beszámolója.....	87
Egy szomorú és egy vidám visszatérés	97
Férfiavatás	107
Első csata a Földön.....	113
Tüzes Villám	129
A Föld történeti korszakai.....	139
Őskor (archaikum)	141
Ókor (paleozoikum).....	143
Középkor (mezozoikum)	147
Újkor (neozoikum).....	149
Prehisztorikus (történelem előtti) kor.....	151
A szerzőről.....	155